

Helena Kovanicová

Helena Kovanicová

Praha

Česká republika

Rozhovor pořídila: Terezie Holmerová

Období vzniku rozhovoru: únor 2006

Nejprve jsem měla dělat interview pouze s bratrem paní Kovanicové, Jiřím Munkem, ale všechno dopadlo úplně jinak. Na naše první pracovní setkání mi totiž pan Munk připravil milé překvapení. Hned za dveřmi jsem se dozvěděla, že sestra se přišla podívat, ale že se mnou nebude chtít moc mluvit, že bude spíše jen tiše sedět a možná „občas něco doplní“. Představa podmračené nervózní dámy rychle vzala za své. Paní Kovanicová mlčela jen chvíli, chvílemi se s bratrem doplňovali, chvílemi se roztomile dobírali a za chvíli už převzala slovo paní Kovanicová úplně. Bylo tedy rozhodnuto a díky tomu má dnes každý ze sourozenců na těchto stránkách svou vlastní biografii. Starou paní jsem si moc oblíbila. Vždycky mě vítala vřele a s úsměvem. Když povídala, smála se, plakala, jednou pro mě byla mladou dívkou, která si v Terezíně prozpěvuje, jednou zas dospělou ženou, která se přes všechny nesnáze rozhodla pomoci své rodině v těžkých poválečných letech. Protože paní ráda vzpomínala na staré časy, těžiště našeho rozhovoru leží v době předválečné. Více už nebudu napovídat, následující řádky mluví samy.

[Rodina](#)

[Dětství](#)

[Za války](#)

[Po válce](#)

[Glosář](#)

Rodina

O svých nejstarších předcích jsem se toho moc nedozvěděla. Naši rodiče nebyli totiž nijak zvlášť sdílní a navíc jsem byla s bratry vždy velmi přísně držena, takže jsme si ani netroufali moc se našich rodičů vyptávat. Možná, kdyby nepřišla válka a mohli bychom normálně dorůstat, třeba bychom se něco dozvěděli. Ale s válkou přišly jen samé starosti, samé zákazy a nařízení [1](#) a už ani po válce nebyla nálada na to, abychom si více povídali o historii naší rodiny, zvláště, když tatínek zahynul v roce 1944 v Osvětimi v plynové komoře.

Příbuzní z tatínkovy strany pocházeli z Polabí. Tatínkův tatínek se jmenoval Eduard Munk a žil se svou manželkou, Paulinou Munkovou, rozenou Gläserovou, v Přívorech u Všetat. Tatínek měl dva sourozence, Bedřišku a Josefa. Ti si také vzali sourozence, tetička Bedřiška se provdala za pana

Viléma Vohryzka a strýček Pepa se oženil s jeho sestrou, Martou Vohryzkovou.

Tatínkovi sourozenci žili se svými rodinami v Doubravicích nedaleko Teplic, kde měli velkostatek a hospodářství. Vilém a Bedřiška Vohryzkovi bydleli přímo na statku, který byl celý ohraničený a uzavřený branami. V noci kolem chodíval ponocný s ovčáckým psem. Byla to fena, jmenovala se Asina, a byla strašně zlá. Součástí statku byla stodola, chlévy, vepřín, kovárna, mlékárna a další objekty. Mimo statek stála jednopatrová vila, kde bydleli Josef a Marta Munkovi. Okolo jejich vily byla malinká zahrádka a za vilou byla celý den přivázaná Asina, protože směla běhat volně pouze v noci. Celá usedlost stála uprostřed polí úplně na samotě, blízko domu Munků vedla pouze jediná silnice směřující do Trnovan. K příbuzným do Doubravic jsme jezdili často, hlavně na Vánoce a v létě. Obzvláště Vánoce se mi v Doubravicích moc líbily. Když byl sníh, přijeli pro nás k vlaku se saněmi, to bylo krásné. Drželi jsme tradiční křesťanské zvyky, takže si pamatuju, že jsme v Doubravicích o Vánocích lili olovo nebo házeli pantoflem [tradiční české vánoční zvyky – horké olovo se lije do vody a podle vzniklého tvaru se odhadují budoucí důležité životní události, dívky hází za zády pantoflem a když špička boty ukáže ke dveřím, znamená to, že se do roka vdají – pozn. red.]. Když jsme přijeli v létě, přijel pro nás vždycky pan Janda s kočárem, v zimě se saněmi. Pan Janda pracoval na statku jako kočí. Za první světové války bojoval se strýčkem Pepou v Rusku v československých legiích. Když jsme jezdili k našim příbuzným do Doubravic, museli jsme střídavě bydlet u obou rodin. Jeden rok jsme bydleli u Munků, druhý u Vohryzků.

Teta Bedřiška byla báječná hospodyně. Výtečně vařila. Vždycky, když jsme tam byli o Vánocích, tetička napekla spoustu cukroví. Často nám v létě připravila mladou pečenou husu, ta mi obzvláště chutnala. Teta vychodila mlékařskou školu ve Varnsdorfu nebo tam někde blízko hranic. Protože bývala teta Bedřiška celé dopoledne na nohou, odpoledne ráda zasedla do své oblíbené kožené klubovky a věnovala se ručním pracím, háčkovala takové proužky z krátkých sloupků, z nichž potom vytvářela různé ornamenty a našivala je na tyl. Byla šikovná, ale bylo to možná také tím, že tehdy byly dívky k ručním pracím vedeny, vyšivaly se monogramy na výbavy a podobně.

Strýček Vohryzek žil jen pro svůj statek, vstával v pět hodin ráno a už byl u prvního dojení. Často se stalo, že pro něj přišli do divadla, že se telí kráva, a musel zas pospíchat domů. V době naší dovolené v Doubravicích totiž Vohryzkovi občas brali naše rodiče do divadla. V Teplicích tenkrát bylo, a stále ještě je, divadlo a divadelní kavárna.

Vohryzkovi měli dvě dcery, Hanu a Helenu. Nejvíce jsem se kamarádila s Helenou. Byla o dva roky starší než já a občas jsme se z legrace vydávaly za sestry. Říkali nám Helky. U Vohryzků bydlela také nějaká slečna, pravděpodobně pomocnice k dětem, a chodil k nim jíst adjunkt a praktikant. Ve dvou budovách bydleli deputátníci, což byli většinou Slováci, kteří na statku pracovali. Fasovali chleba, mouku, nevím jistě, jestli také máslo a mléko.

Pamatuju se v Doubravicích na kachlová kamna, o která jsem byla vždycky v době našeho vánočního pobytu opřená zády, protože mi často bývala zima. Vzpomínám si, že teta tloukla máslo ručně v máselnici. Později už na to měla elektrický přístroj. Máslo chladili ve velkém bazénu ve speciálních formách, potom se odváželo na prodej do Teplic do Konzumu. Teta nám dětem vařila k snídani kakao, které jsme pily z velkých cibulákových hrnků. Tehdy se porcelánový servis s cibulovým vzorem používal běžně k denní potřebě a necenil se tolik jako dnes. Kakao nám ale moc nechutnalo, protože bylo z tučného mléka od krav ze statku a my jsme byli zvyklí na mléko od hokynáře, které, jak se říkalo, bylo křtěné vodou.

Strýček Pepa Munk byl za první světové války legionářem v Rusku. Byl to takový tichý, málomluvný člověk. Bylo mi ho vždycky líto, protože jsem měla pocit, že není v manželství příliš šťastný. V rodině se říkalo, že strýček Pepa a teta Marta jsou každý úplně jiný. Teta byla taková do světa, zatímco strýček spíše domácí typ. Teta byla moc pěkná paní, vždycky chodila upravená, napudrovaná. Munkovi měli syna Jirku, který byl o rok mladší než já a strašně zlobil. Byl jak z hadích ocásků, vůbec si s ním nevěděli rady. Lítal třeba po chlěvech, lehl si pod krávu a nadojil si rovnou do pusy mléko. Býval často bit. U Munků jsem se občas bála. Bydleli jsme totiž v přízemí, odkud se dalo lézt oknem, a služebná, která nás děti měla večer hlídat, vždycky utekla někam na rande a my jsme tam byli sami v pokoji s otevřenými okny a brečeli jsme. Nahoře měl pokojíček adjunkt. Těsně před válkou teta Marta ještě čekala rodinu a narodila se jim holčička. Strýček Pepa prý byl velice šťastný, ale bohužel holčička brzy zemřela.

Ke statku patřila také "švestkovna", což byl velký ovocný sad. Vzpomínám si, že jsme tam jako děti chodily společně s Mařenkou z Chrástu, naší služebnou, trhat ovoce a nějaký hlídač nás odtamtud vyháněl a chytal nás holí kolem krku. Byli jsme z toho vždycky celí vyplašení. Další vzpomínku mám na to, jak nám kdysi před válkou o vánocích sestřenice půjčila nějaké lyžařské oblečení a dětské lyže. Zkoušeli jsme lyžovat, ale moc nám to nešlo. Pak už přišla válka a bylo po radostech.

Naši předkové z mamičiny strany pocházeli většinou z Prahy. Tatínek maminky, Rudolf Náchod, narozený v roce 1858, byl advokátem. Maminka maminky, Hermína roz. Eisenschimmelová, velice brzy zemřela pravděpodobně na rakovinu, nebylo jí ještě ani čtyřicet let. Moje maminka Olga měla dva sourozence, Elsu a Quida. Bydleli v Praze na Smíchově ve Fibichově ulici, která se dnes jmenuje Matoušova. Po smrti maminky Hermíny děti vychovávala jejich babička Aloisie Eisenschimmelová. Bydlela na Žižkově a chodila ke svým vnoučatům každý den pěšky až na Smíchov. Maminka vyprávěla, že babička Eisenschimmelová měla oddělené nádobí na masná a mléčná jídla, takže asi jako jediná z naší rodiny ještě dodržovala židovské zvyky. Také byla velmi přísná.

Mamčin bratr Quido se narodil v roce 1894. Byl nejstarší ze tří sourozenců. Jako malý chlapec velmi zlobil. I později už jako dospělý člověk byl spíše takový nestálý. Pracoval nejdříve v nějaké bance, ale nevydržel tam dlouho, jako ostatně na žádném místě, kde pracoval. Myslím, že jeho posledním zaměstnáním byla práce kontrolora v obchodním domě Perla v Praze. Na druhou stranu to byl ale zase velice pečlivý člověk. Velmi dbal o svůj zevnějšek. Dokázal si třeba upravit nebo zapořít oblečení. Vzal si za manželku Bedřišku Adámkovou, která nebyla židovského původu. Moje maminka ji neměla moc ráda, občas naznačovala, že nemá nejlepší minulost. Tetička byla taková, že každého olíbala, včetně pana doktora. Strýček jí vždycky říkal „dušinko“, a ona jemu zase „duško“. Neměli děti, ale teta jednou říkala, že by bývala mohla mít dítě, ale že se s manželem báli, že by ho neuživili. Nemyslím si však, že by si žili špatně, navíc jim můj tatínek dlouho platil činži. Na konci války v roce 1945 byl strýček asi měsíc v Terezíně [2](#), protože tehdy teprve přišli do Terezína Židé ze smíšených manželství. Teta Bedřiška zemřela v roce 1971, strýček Quido asi dva nebo tři roky po ní.

Teta Elsa Náchodová se narodila v roce 1899. V dospělosti bydlela v Praze v Anglické ulici číslo 4, kde měla svůj vlastní byt krásně vybavený starým nábytkem. Skládal se ze dvou pokojů, kuchyně a malého pokojíčku pro služebnictvo. V jejím bytě se z předsíně nejdříve vcházelo do jídelny, kde měla tetička starý nábytek a vysoký příborník, veliký stůl a židle. Ve své ložnici měla moderní nábytek vyrobený na rozměry pokoje. Byla tam skříň na šaty, dva gauče, mezi nimi malá skříňka,

dále nízký stoleček se skleněnou deskou a u něho dvě křesla. Na skleněné desce mívala misku se šňůrou perel. Elsa si na sebe musela vydělávat sama a proto se živila vyučováním cizích jazyků. Učila jednak soukromě ve svém bytě a jednak i v jazykové škole Ve Smečkách. Byla dlouho svobodná a nakonec si vzala nějakého pana Grunda. Byl to však podvodník, okradl ji a obral o veškeré její skromné úspory. Pocházel z Vídně a tvrdil, že je "von" [ze šlechtického rodu]. Později se Elsa vdala podruhé za pana Ericha Ederera, který pracoval jako obchodní cestující a byl moc hodný. Jednou na svatodušní svátky mě vzala tetička s panem Edererem na výlet do Karlových Varů [3](#). Pan Ederer tam měl spoustu známých, chodili jsme společně do malých pěkných hospůdek, objednávali mi k snídani kakao a míchaná vajíčka, na to jsem nebyla zvyklá. Byli se mnou i ve varieté. Oba na mě byli moc hodní. Teta mě chtěla dokonce jednou během školního roku vzít někam do ciziny, ale tatínek byl přísný a nedovolil mi to, protože bych zameškala školu.

Tetičku Elsu jsem měla ze všech tatínkových i maminičiných sourozenců nejraději. Tetička neměla děti a myslím, že mě měla také moc ráda. Velmi ráda jsem k ní jezdila. Poprvé jsem k ní jela na Velikonoce, když mi bylo asi osm let a zůstala jsem u ní celý týden. Pořádila mi malý kalendářiček a tam mi psala, kde jsme spolu byly. Chodily jsme třeba na zmrzlinu k Bergerovi, což byla známá cukrárna ve Vodičkově ulici. Byl to pro mě svátek, protože doma jsme měli zmrzlinu zakázanou. Když jsem se od tetičky poprvé vracela, přijela pro mě maminka. Pamatuju se, že jsem celou cestu autobusem strašně brečela, protože jsem nechtěla domů.

Tetička byla veliká frajerka. Vždy měla perfektní oblečení i přesto, že si musela na všechno vydělat sama. Když jsem byla u ní na návštěvě, všude mě brala s sebou, a tak vím, že chodila např. do luxusního obchodu s látkami „Prokop a čáp“ na Václavském náměstí, kde si občas vybrala ze vzorníku nějakou látku, kterou jí objednali třeba z Anglie. Pamatuju si tento obchod hlavně proto, že nad jeho vchodem stál neonový čáp a klapal zobákem. Boty si nechávala dělat na míru u vyhlášeného ševce v ulici Na Příkopech naproti Slovanskému domu. Jednou týdně chodila se strýčkem do kavárny Luxor hrát bridž.

Moje maminka, Olga Náchodová, se narodila v roce 1897 v Brandýse nad Labem. Vyrůstala v Praze na Smíchově. Maminka měla nějakou asi jednoroční německou obchodní školu a uměla bezvadně německý těsnopis. Mám dokonce někde schovaný diplom, kde se píše o tom, že uspěla v nějaké těsnopisné soutěži v Teplicích – Šanově. Tuto soutěž pořádal Gabelsbergův spolek stenografů. Všechny recepty nebo i různé poznámky si psala těsnopisem. Zřejmě německy i velice dobře hovořila, protože když jsem se jako mladá učila němčinu a chodila jsem na hodiny, maminka mi opravovala úlohy a také mi říkala, že mám český přízvuk. Kromě němčiny hovořila i trochu francouzsky, protože jako mladá chodila na hodiny francouzštiny k rodilé Francouzce. V roce 1923 se provdala za tatínka. Myslím, že maminka nebyla se svým životem příliš spokojená. Nikdy nebyla zaměstnaná, ačkoliv si to velmi přála. Přestože to byla dobrá kuchařka a domácnost jí šla od ruky, vždycky tvrdila, že ji domácnost nebaví. Maminka by bývala ráda byla zaměstnaná. Také velmi toužila cestovat. Maminka s tatínkem bohužel neměli příliš společných zájmů. Když spolu odjeli v neděli do Prahy, maminka šla do kavárny, nejčastěji do kavárny Alfa na Václavském náměstí, kde měla spoustu známých, a tatínek mezitím sám chodil po výstavách. Navíc se maminka s tatínkem trochu lišili i povahou. Zatímco tatínek byl klidšas, maminka se často rozčilovala.

Můj tatínek, Adolf Munk, se narodil roku 1887 v Přívorech u Všetat. Vystudoval práva. Byl to spíš tichý člověk, nikdy si příliš nepotrpěl na společenský život. Kdysi mi někdo povídal, že tatínka museli nutit, aby chodil se svojí sestrou tancovat. Měl jí dělat garde, ale protože ho to nebavilo,

snažil se tomu všemožně vyhnout. Jednou si dokonce na nějaké zábavě najal pokoj a místo tancování tam spal.

K jeho nejmilejším koníčkům patřilo malování. Mám od něj dodnes v památníku namalovanou takovou roztomilou chaloupku. V Doubravicích jednou namaloval krásný obraz, na kterém byla váza s jiřinami. Tento obraz potom dlouho visel nad manželskými postelemi tatínka a maminky v Brandýse až do té doby, než jsme měli jít do Terezína. Tehdy k nám totiž přišli sousedé, kteří sebrali, co mohli. Vzali nám záclony, peřiny a nějaké další věci, mimo jiné i tatínkův obraz s jiřinami. Každý doufal, že se nevrátíme a že nebudou muset nic vracet.

Tatínek také rád truhlářil. Vyrobil mi třeba kulatý bílý stůl ke gauči, vytvořil stůl pod rádio a mnoho dalších věcí. V prádelně si zařídil svoji truhlářskou dílnu. Měl tam skříňky s náradím a pracovní stůl, tzv. ponk. Maminka mu často kupovala k narozeninám třeba hoblík anebo jiné náradí.

Tatínek byl velice přísný. Stačilo jen, aby se na nás přísně podíval a už jsme všichni věděli, že nesmíme zlobit. Ale málokdy jsme byli opravdu bití. Pamatuju se, že jsem dostala jen jednou, a už ani nevím kvůli čemu. Tatínka jsem měla moc ráda, abych řekla pravdu, snad více než maminku. Tatínkovi jsem jenom zazlívala, když nutil mladšího bratra Viktora jíst květákovou polévku, kterou nesnášel. Jakmile ji snědl, šel zvracet a ještě od tatínka dostal. Já jsem zase neměla ráda zelené papriky. Před válkou jsme je ještě vůbec neznali, ale nějak začátkem války se k nám tyto papriky dostaly. Nesnášela jsem už jenom jejich pach a vůbec jsem nemohla projít kolem okna, odkud byly papriky cítit - hned se mi zvedal žaludek. Tatínek mě nutil je jíst, podobně jako bratra.

Tatínek miloval přírodu. Každý večer v šest hodin zavřel svoji kancelář a šel na procházku. Vždycky říkal, že se jde podívat, jaká bude úroda. Nechodil přes náměstí, protože ve městě měl spoustu známých, kteří by ho neustále zastavovali, ale šel zadní cestou přes pole směrem na Zápy. Naše maminka s ním také občas chodila, ale příliš ji to nebavilo. Tatínek také miloval zvířata. Vždy si přál být zvěrolékařem, ale v době jeho mládí v Čechách nebyla žádná vysoká škola, kde by toto povolání mohl studovat. Budoucí zvěrolékaři museli na školu do Vídně, což by bylo pro tatínkovy rodiče příliš nákladné.

Dětství

Narodila jsem se roku 1924 v Praze jako nejstarší ze tří sourozenců. Do svých pěti nebo šesti let jsme bydleli s rodiči v Praze na Smíchově ve Fibichově ulici (dnes Matoušova) v bytě po mamčiných rodičích. Z této doby si toho příliš nepamatuju. Myslím, že jsme bydleli v třípokojovém bytě a že tam byla velická jídelna. Byt byl ve starém vícepatrovém domě, v přízemí měl obchod s kávou pan Šára. Jako malá jsem měla zánět středního ucha, takže asi vůbec mojí nejstarší vzpomínkou bylo, jak jsem ležela v nějakém malém pokojíku u nás na Smíchově a na ucho mi dávali teplý polštářek. Trochu jsem tehdy kamarádila s Alenkou Gehorsamovou, to byla hezká blondatá holčička zhruba mého věku. Našla jsem fotografii, kde jsme spolu vyfocené na lavičce v Dientzenhoferových sadech u Jiráskova mostu.

Někdy kolem roku 1929 jsme se přestěhovali do Brandýsa nad Labem. Tehdy už byl na světě můj bratr Viktor, který se narodil v roce 1928. Nejmladší bratr, Jirka, se narodil v roce 1932. Byl moc hezké dítě. Protože onemocněl již v porodnici nějakou infekcí, přivezla si maminka s sebou dětskou sestru, která se o něj starala. Měli jsme ji všichni moc rádi. Říkali jsme jí Nánička. Ta o bratra láskyplně pečovala a vykrmovala ho. Celá naše rodina jedla společně u velkého bílého kulatého

stolu a když jsme dojedli, Jiříček ještě dostal v kuchyni další páreček! Nánička mu také sbírala škraloupky z mléka, propasírovala je a přidávala mu je do Ovomaltiny. Jirka byl z nás nejlépe živený. Já jsem vždycky říkala: „Vždyť je jako buchta!“ Nánička toužila po tom, aby mohla Jiříčkovu fotografii poslat do nějakého ženského časopisu, kam posílaly pyšné maminky fotografie svých dětí, ale tatínek jí to nedovolil. Určitě si myslela, že je Jirka to nejkrásnější dítě na světě. Jednou, když Jirka zlobil a brečel v dětské postýlce, tatínek mu chtěl naplácat, ale Nánička ho tak bránila vlastním tělem, že málem dostala sama. Měla u nás být šest neděl, ale bylo z toho osm roků. Velmi mě mrzí, že jsem si ji po válce nevzala k sobě. Nánička měla cukrovku a nedržela dietu. Vždycky strašně solila a pepřila. Zemřela v nemocnici.

Do školy jsem začala chodit až v Brandýse. Nejdříve jsem navštěvovala obecnou školu. Do třídy se mnou chodily ještě dvě děti židovského původu, Bedřich Alter z Brandýsa, který měl ještě mladšího bratra Pavla, a Věra Buchsbaumová, která dojížděla z Benátek nad Jizerou. Tatínek Bedřicha a Pavla Alterových byl právník a jejich rodina se hlásila k sionismu. Do stejné školy se mnou pak ještě chodil Zdeněk Šťastný, chlapec židovského původu, který byl asi o rok mladší než já, a dvě děti Eisenschimmelů. Rodina Šťastných měla v Brandýse železářství. Zdeňkův tatínek byl za první světové války italským legionářem. Z židovských dětí do školy dojížděly ještě dvě sestry Weissovy z Kostelce nad Labem, jejichž rodina tam vlastnila drogerii. V Brandýse jsme měli vzdálené příbuzné, Lustigovy, kteří tam měli výrobu likérů. Bydleli v krásné přízemní vile s velkou zahradou, které se říkalo „planta“. Bydleli tam ještě jiní Lustigovi, kteří měli obchod s textilem.

Do školy jsem chodila ráda. Nejdřív nás asi dva roky učila paní učitelka Magda Řezáčová, po ní paní učitelka Šimůnková. Obě byly moc hodné. Když jsme skončili pátou třídu, pozvala nás žáky paní učitelka Šimůnková všechny k sobě domů a připravila nám pohoštění. Po skončení obecné školy [4](#) jsem přestoupila na státní reálné gymnázium. Tehdy se nemusela dělat žádná přijímací zkouška, stačilo, že jsem měla dobré vysvědčení. Paní učitelka Řezáčová možná měla pravdu, když říkala mým rodičům, aby mě dali na rodinnou školu. Tehdy se na rodinnou školu pohlíželo trochu s opovržením, říkalo se jí knedlíkárna nebo punčochárna. Myslím, že by se mi to pro život velice hodilo, protože dívky se tam učily kromě šití, vaření a jiných praktických věcí také hospodaření a některé ekonomické předměty.

Na gymnázium mi dělala potíže matematika. Pokud se ještě jednalo o nějaké obyčejné násobení nebo dělení, nebyl to pro mě problém, ale jakmile začaly úsudkové příklady, byla jsem v koncích. Na matematiku jsme měli třídního profesora Zelinku. Tatínek se mi později přiznal, že mu matematika také nikdy nešla! A stejný problém jsem měla i ve fyzice. Znamky hlavně z matematiky a fyziky mi potom začaly kazit vysvědčení. Zato jsem měla ráda češtinu, hlavně pravopis. Slohová cvičení jsem měla vždy moc stručná. Zřejmě se neumím příliš dobře vyjadřovat. V primě jsme měli na češtinu profesora Halouska. Všichni starší spolužáci nás litovali a říkali nám, že je to postrach gymnázia. Pan profesor Halousek byl plešatý pán, kterému obyčejně koukaly tkaničky od podvlékaček. Tehdy totiž pánové nosili dlouhé bílé spodky. Při vyučování chodil pan profesor celou hodinu po třídě, palce za vestou, a my všichni jsme se ho báli. Když jsme poprvé psali kompozici, byl to tehdy, tuším, obsah nějaké knihy, dostala jsem jako jediná ze třídy jedničku. Naši si pak asi mysleli, že mají doma zázrak, ale později už mé výsledky ze slohů nebyly tak oslňující, i když jsem si třeba jedničku na vysvědčení udržela. V tercii jsme dostali na češtinu pana profesora Hlinovského. Byl to mladý člověk, trochu hromotluk. Měla jsem pocit, že byl z chudých poměrů. Byl to zase trochu jinak zvláštní typ. Seděl na katedře, kopal nohama do katedry a střílel kolem sebe vulgarismy. Profesor

Hlinovský nás učil i němčinu. Na první hodinu němčiny u pana Hlinovského jsem se žádná slovíčka nenaučila, protože se říkalo, že přijde nový kantor, a to se většinou nezkouší. Ale mýlila jsem se. Pan profesor Hlinovský mě na první hodině ihned vyvolal, a protože jsem nic neuměla, řekl mi, že mě bude každou hodinu zkoušet. Byl to pro mě obrovský stres. Nakonec jsem u něho měla dobrou známku. Vždycky jsem měla ráda zeměpis, měli jsme totiž bezvadnou učitelku Brumlíkovou. Uměla moc hezky a zajímavě vykládat. Dojížděla učit na naše gymnázium z Prahy. Byla to prý nějaká naše vzdálená příbuzná, potkala jsem se s ní pak v Terezíně, kde tajně učila tamější vězněné děti. Naopak mě vůbec nebavil dějepis. Náš vyučující dějepisu, profesor Cejnar, byl moc hodný, mírný pán. Dokonce i já jsem si troufla na jeho hodinách při zkoušení z lavice mít učebnici před sebou a odpovědi z ní číst. Výsledkem bylo, že jsem se z dějepisu nic nenaučila a stále mám velké mezery. Domnívám se, že až přibližně od kvinty výš mohl student našeho gymnázia získat nějaké souvislejší, hlubší vědomosti, a také v tomto věku měl už více rozumu. Bohužel jsem musela v kvartě studium ukončit, protože přišli Němci a už jsem do školy nesměla. Vzpomínám si, že pan profesor češtiny Hlinovský se nejdřív divil a vůbec nechápal, proč odcházím. Nakonec mi řekl, že je mě škoda, a tím to skončilo. Měla jsem za sebou jen jeden rok latiny a ani v jiných předmětech jsem toho příliš nestihla.

V Brandýse jsem se nejvíce kamarádila se spolužačkou Ančou Žákovou. Bydlela kousek za tratí a nejčastěji chodila k nám domů, kde jsme si hrály na dvorku. Tatínek Anči byl voják z povolání a maminka jí zemřela, když jí bylo asi čtrnáct let. Měla vážné problémy s ledvinami. Pamatuju se, že jsme spolu s Ančou měly cvičit na posledních středoškolských hrách před válkou, které se tradičně konaly před všesokolským sletem [5](#), ale ona se mnou už nejela, protože jí právě zemřela maminka. Brzy se pak s tatínkem odstěhovali do Nového Bydžova, kde Anča přešla na rodinnou školu. Naučila se tam vařit, šít, takže pak byla moc šikovná a vlastně svému tatínkovi vedla celou domácnost. V Bydžově se také vyučila u nějakého krejčího na dámskou krejčovou. Nakonec se provdala do Tachova a žila v Tachově. Byla jsem ji tam jednou navštívit.

Náš dům stál a stále stojí blízko náměstí v Brandýse nad Labem. Když jede autobus z Prahy, je to hned za závorami napravo od silnice první dům s předzahrádkou. Nejsem si úplně jistá, kdo ho kdysi koupil. Buď to byl náš tatínek, anebo mamčin tatínek, který byl také advokátem. Náš dům byl postavený na svahu, takže byl do ulice dvojpodlažní, ale do zahrady přízemní. Za domem byl dvorek a zahrada. V přízemí byly tři místnosti – tatínkova kancelář, kancelář koncipienta a místnost pro dvě úřednice. Kromě toho byla v dolním patře ještě malá komora, které se říkalo archív, protože tam měl tatínek uloženy spisy. V prvním patře byla dlouhá chodba, čtyři pokoje, kuchyň a příslušenství. My děti jsme všechny bydlely v jednom pokoji, který byl velice rozlehlý, měl asi 30 metrů čtverečních. Protože to byla opravdu velká místnost, byl zde umístěn i velký bílý kulatý stůl, u kterého jsme všichni jedli. Na zemi bylo korkové linoleum, což bylo praktické. Součástí této místnosti byl i krásný tehdy moderní jídelní nábytek vykládaný sklem, který pokrýval velkou část stěny. Pamatuju se, že když si rodiče tento nábytek pořídili a stěhoval se k nám do domu, způsobilo to v Brandýse úplné pozdvižení. Uvnitř skříní byly vystavené různé nádoby na víno, karafy na vodu a broušené sklenice. Já jsem spávala na gauči, bratr Viktor na bílé posteli, a nejmladší Jirka měl malou postýlku se sítkou, která se na noc vytahovala, aby nevypadl ven. Kromě tří místností v horním patře, které směřovaly ven do ulice, byla ve stejné úrovni ještě jedna místnost vedoucí do zahrady. Díky svahu byla přízemní a nebylo v ní příliš světla. Za touto místností vedla prodloužená střecha, podepřená opěrnými sloupy, a vytvářela hezký prostor, kde byly položeny dlaždice, měli jsme tam stůl, lavici, dvě proutěná křesla. Když jsme byli malí, měli jsme tam ještě malý stoleček a

proutěná křesílka pro děti. Kolem rostlo klematis a psí víno. V létě jsme na tomto místě obědvali i večeřeli, což se mi moc líbilo. V zadní části domu byla ještě prádelna, tatínkova dílna a kuchyně, z které se dalo jít rovnou na zahradu. Když jsme se do domu nastěhovali, byla všude kachlová kamna. Rodiče je ale nechali zbourat, až na výjimku jednoho pokoje, kde spal bratr Jirka s Náničkou a kde se topilo jen na večer. Topili jsme místo toho v tzv. musgrávkách, což bylo topení tehdy často používané třeba ve školách, které topilo nepřetržitě a nevyhasínalo a vytopilo všechny tři místnosti, pokud se dobře naložilo. Topili jsme koksem a antracitem. Byla jsem však stejně pořád zmrzlá. Tatínek totiž nikdy nedovolil více než 18 stupňů Celsia a já jsem nebyla nikdy moc otužilá. V koupelně byl dokonce vidět dech, jaká tam byla zima. Měli jsme tam vanu a vysoká kulatá kamna, v kterých se muselo zatopit, aby se ohřála voda na koupání, takže jsme se koupali jednou za týden. Měli jsme sice umyvadlo s tekoucí vodou, ta byla ale jenom studená. Maminka nám proto vždycky ráno hřála vodu na petrolejových kamínkách, aby nám ji na mytí trochu oteplila. Přesto jsem ale vždycky křičela, když mi maminka myla vlasy a lila mi přitom vlažnou vodu z bílé smaltované konvice na hlavu, protože mi v té studené koupelně pokaždé byla zima. Koupelna vedla také do dvora. V jedné z menších místností v zadní části domu si tatínek udělal fotografickou komoru, kde si sám vyvolával fotografie. Často mě posílal koupit speciální papíry na fotografie. Elektrických spotřebičů tehdy moc nebylo, ale měli jsme přesto rádio a starý typ gramofonu s troubou.

Nesnášela jsem mléko, hlavně teplé, které nám maminka dávala k snídani. Kupovala také tzv. Ovomaltinu. Bylo to podivné kakao se směsí sladu a nějakých dalších zdravých věcí. Ovomaltinu jsme měli rádi, protože když jsme poslali na nějakou adresu určitý počet obalů, dostali jsme za to plnicí tužku, a to nás těšilo.

Naproti našemu domu stál malý domeček s pěknou mansardovou střechou, který patřil staviteli Chlebečkovi. Vedle tohoto domečku byla velmi rozlehlá zahrada, do které nebylo vidět, jelikož byla obehnaná vysokou zdí. Tato zahrada sahala až k brandýskému nádraží. V malém výklenku zdi naproti našemu domu byla malá kaplička. Přímo u silnice stála ještě lípa a pod ní pumpa na vodu.

Protože nás bylo doma šest, maminka měla vždycky doma někoho na výpomoc. Nejdřív u nás sloužila Mařenka z Chrástu, která se potom vdala, a místo ní jsme potom měli služebnou Emu. Později, v roce 1938 už potom maminka nikoho nechtěla, měli jsme tedy pouze paní Kloučkovou, která vždycky přišla jenom umýt nádobí, udělat větší úklid a současně si vzala domů prádlo na vyprání. U tatínka pracovala paní Krejčová, která k nám dojížděla z Libiše u Neratovic. Pracovala kdysi ještě u mamčinina tatínka. Nechali jsme si u ní za války nějaké věci a ona nám všechno poctivě vrátila.

Sportu jsem se příliš nevěnovala. Ačkoliv na zahradě našeho gymnázia byly tenisové kurty, rodiče mi nikdy nedovolili tenis hrát, protože jsem prý byla moc hubená. Chodila jsem do rytmiky a občas bruslit na brandýské sokolské hřiště, které se vždycky, když mrzlo, polilo vodou. Také jsme sáňkovali a hráli pingpong, ale to bylo všechno. V pingpongu jsem se poměrně vypracovala, myslím, že jsem byla opravdu dobrá. Za války jsme totiž nikam nesměli chodit, a tak nám tatínek, protože byl šikovný, udělal alespoň pingpongový stůl. My jsme si pak hráli celé soboty a neděle a později i přes týden, různě jsme soutěžili a já jsem vždycky byla první nebo druhá. Někdy, obzvláště v létě vpolední, jsem přemluvila i tatínka a zahráli jsme si pingpong spolu. Ještě než nás obsadili Němci [6](#), chodila s námi maminka na plovárnu, kde jsem se naučila v bazénu plavat, ale do volného Labe jsem se bála, protože jsem se tam jednou topila.

V Brandýse bylo mezi válkami moderní, nově postavené kino. Bohužel se do kina smělo chodit až asi od šestnácti let. Když jsem dosáhla tohoto věku, tak už jsem zase do kina nemohla chodit jako Židovka. Biografu jsem si tedy příliš neužila. Vzpomínám si, že jsem byla v kině jednou o prázdninách, seděla jsem na balkóně. Zrovna dávali film Červený bedrník, kde hrál tehdy známý herec Leslie Howard ⁷. Myslím, že za války padl jako letec. Vzpomínám si, že jsem seděla na balkóně a vůbec jsem nevěděla, co se na plátně děje, a tak jsem zjistila, že mám špatný zrak a že budu muset nosit brýle.

Židovské svátky jsme nikdy příliš nedodržovali. S maminkou jsme chodili do synagogy jen na židovský nový rok [Roš Hašana]. Den poté se slaví ještě tzv. dlouhý den [Jom Kipur], kdy se koná modlitba za mrtvé. Židé se ten den mají postit a nosí s sebou do synagogy jablko napíchané hřebíčkem, ke kterému se čichá, když přijde slabost. My jsme se ale nikdy nepostili. Někdy jsme také chodili do synagogy na svátek Chanuka. Pamatuju se, že jsme my děti tehdy mívaly v synagoze malé vystoupení, měly jsme každý v jedné ruce svíčku a v druhé vlajku a zpívaly píseň Maoz cur [při zapalování chanukových svíček, po odříkání příslušného požehnání, se zpívají dvě známé písně - Hanerot halalu (tyto svíčky) a Maoz cur (mocná skála) - pozn. red.]. Nakonec jsme za to dostaly pytlík bonbónů. Bylo to v době před křesťanskými Vánocemi. Tatínek chodil do synagogy každý pátek, protože bohoslužba mohla začít, jen když se sešlo alespoň deset lidí [minjan]. Takže se tam vždycky v pátek sešli, ale mám pocit, že si tam asi spíše vyprávěli vtipy. Pravděpodobně to asi nebyl žádný striktní nebo oficiální obřad. Pokud vím, v Brandýse nikdo úplně ortodoxní nebyl. Dodnes tam ale stojí synagoga. Vzpomínám si, že jako dítěti se mi vždycky moc líbil strop této synagogy, který byl modrý s hvězdičkami, jako obloha. V naší rodině se slavily klasické křesťanské svátky. Děti na nás žalovaly panu rabínovi, že máme vánoční stromeček. Já jsem vždycky milovala a dodnes miluju vánoční stromeček a také chodím ráda do křesťanských kostelů. Až do války jsem ale svůj židovský původ nijak zvlášť nevnímala. Celou předválečnou éru až do doby, než přišli Němci, jsem ani nepocítila žádný antisemitismus. Jen na začátku školního roku, když si učitelé zapisovali do třídní knihy náboženství, bylo mi vždycky hrozně trapně, nevím proč. Stála jsem tam jako sloup ještě s Bedřichem Alterem a styděla jsem se. Podobně když jsme šli na tzv. dlouhý den po židovském novém roce do synagogy, museli jsme jít po hlavní třídě vedoucí přes náměstí v Brandýse a já bych se bývala nejraději propadla. Lidé totiž vycházeli z obchodů a zvědavě se dívali na ten náš průvod. My s bratrem Viktorem jsme byli vždycky vyparádění, měli jsme na sobě tmavomodré kabátky se zlatými knoflíky a sametovými límečky od Hirsche [dětská konfekce] a tmavomodrou námořnickou čepici vzadu s mašlemi.

Nějakou dobu před válkou jsem chodila v Brandýse na náboženství. Brandýs neměl vlastního rabína, a proto tam dojížděl pan rabín Mandl z Prahy. Vždycky se nás tam muselo sejít alespoň deset dětí, protože jinak by se to panu rabínovi nevyplatilo. Pan rabín byl na všechny děti moc hodný. Kluci ho zlobili, ale jemu to nevadilo a ještě nám rozdával bonbóny. Učil nás hebrejsky a mě to tehdy docela bavilo, protože mi to připadalo jako kreslení, a pan rabín z toho měl velikou radost. Vždycky jsem totiž ráda kreslila. Jinak nás pan rabín z ničeho nezkoušel, jenom nám vyprávěl.

V Brandýse tehdy nebyla přímo organizovaná židovská obec a nevím, kdo zajišťoval výuku náboženství a zval do Brandýsa pana rabína Mandla. Po pravdě řečeno ani nevím, kdo organizoval bohoslužby v synagoze. Bratr Viki pouze vzpomínal, že náš soused, pan Eisenschimmel, v synagoze krásně zpíval. Eisenschimmelovi měli v Brandýse malý obchod s textilem. Měli dvě děti, bohužel jejich maminka jim náhle zemřela. S většinou židovských dětí jsme se začali stýkat až za války v

době, kdy už jsme nesměli nikam chodit a nesměli jsme se stýkat s nikým jiným než se Židy. Židovské děti k nám potom chodily na dvorek a na zahradu a hrály jsme pingpong nebo volejbal.

Jednou, ještě před válkou, byla v Brandýse velká slavnost. V kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi byla totiž vystavena vzácná soška, kterou prý nějaký sedlák vyoral na poli. Říkalo se jí Palladium země české. Do kostela chodili poutníci a každý sošku políbil. Pamatuju se, že jsme se tam byli podívat s mojí spolužačkou Ančou Žákovou. Když na mě přišla řada, abych sošku políbila, a viděla jsem zástupy lidí, které ji přede mnou olíbaly, bylo mi to trochu nepříjemné, a tak jsem ji políbila jen naoko.

Celá moje generace byla vychovaná školou Masaryk [8](#) - Beneš [9](#). Byly to pojmy, kterým jsme všichni věřili a jež nám daly pocit národní hrdosti. Maminčina sestra, teta Elsa, občas mluvila se svými známými německy a já jsem na ni kvůli tomu někdy byla trochu protivná, zdálo se mi, že by měla raději mluvit česky. Teta vždycky, když jsem přijela, o mně ve společnosti svých přátel říkala: „To je velká Češka!“ Jednoho dne jsem viděla prezidenta Beneše na vlastní oči. Účastnila jsem se středoškolských her, které byly takovou předehrou k všesokolskému sletu. Šli jsme přes Pražský hrad, kde stál na nádvoří prezident Beneš se svojí paní a mával nám. Všichni jsme křičeli a mávali. Byl to asi nejkrásnější den v mém životě.

V Brandýse jsem také zažila návštěvu rumunského krále Karola [10](#) a prince Michala [11](#). Jeli někam přes Brandýs, všichni členové delegace měli krásné uniformy. Projížděli po hlavní silnici kolem našeho domu. Pamatuju se, že jsme stáli na chodníku a mávali.

Hudbu jsme narozdíl od výtvarného umění v rodině nikdy nepěstovali. Rodiče mi sice koupili piano a nějakou dobu jsem chodila na hodiny ke slečně Vrbové, ale protože nemám hudební sluch, nešlo mi to. Navíc piano bylo ve staré ložnici, kde se topilo jen večer, protože tam pouze spal můj nejmladší bratr se svou chůvou, ale přes den tam byla pořád zima, takže jsem musela sedět u klavíru v kabátě, jednou jsem si dokonce vzala i rukavice. Můj nejmladší bratr Jirka narozdíl ode mě má prý absolutní sluch, už v první třídě vzkázal pan učitel, že se má učit na něco hrát. Bohužel už nemohl navštěvovat žádné hodiny, protože před válkou stihnul jen první třídu obecné školy a druhou už nesměl dokončit, a navíc tatínek tomu nebyl nakloněn.

Už jako malá jsem velice ráda četla. Rodiče nás nikdy nijak nezaplavovali dary, ale vždy ke všem narozeninám, svátkům nebo Vánocům jsme dostávali knížky. Když mi bylo asi čtrnáct let, chodila jsem také do knihovny. Pamatuju se, že když jsem přinesla z knihovny nějakou novou knížku, tatínek ji vždycky sebral a přečetl. Tatínek mi ale knížky i kupoval. Měla jsem skoro celého Jirásků [Jirásek, Alois (1851 - 1930): český prozaik a dramatik - pozn. red.], také jsem odebírala po sešitech jednotlivé části F. L. Věka. Chodila jsem pro ně k panu Kubáčovi a vždycky jsem se těšila na každý nový díl. Měla jsem také krásné zlatobílé vydání Filosofské historie. Nejvíce ze všeho jsem ale ještě před válkou milovala Wolkerů [Wolker, Jiří (1900 - 1924): český básník - pozn. red.] a jeho básně. Maminka mi dovolila koupit si celé jeho dílo, které se skládalo ze tří knih, a nebyly to jenom básně. Rodiče mě v čtení podporovali, pouze si nepřáli, abych četla dívčí romány. Ne že by mi to přímo zakazovali, ale neviděli to rádi a tatínek ani maminka mi nikdy takovou knížku nekoupili.

Už od osmi let jsem se učila německy, později i francouzsky a anglicky. Mezi válkami jsem chodila na soukromé hodiny němčiny a francouzštiny k slečně Maschnerové, která sama vydávala v Lipsku velice dobré a přehledné učebnice němčiny, francouzštiny a angličtiny. Slečna Maschnerová byla nejdražší učitelkou jazyků v Brandýse, hodina výuky stála 20 korun, což bylo tehdy moc peněz.

Nejlépe jsem mluvila německy, v Terezíně mi nedělalo problém hovořit s lidmi z Německa, Rakouska nebo Holandska. S výše postavenými Němci jsem však nemluvila, protože oni se s námi vůbec nebavili.

Možná nejvíce ze všeho mě bavilo kreslit módy. Chtěla jsem být módní návrhářkou, protože mě od malička zajímalo oblékání a také jsem ráda kreslila. Vždycky jsem všechny své školní sešity pokreslila všemi možnými módními návrhy. Bavilo by mě připravovat módní přehlídky. Někdy lituju, že jsem si neudělala alespoň rodinnou školu v Brandýse.

S rodiči jsme jezdili před válkou vždycky v létě kromě Doubravic také na dovolenou do Špindlerova Mlýna, bylo to v letech 1932-1938. Tatínek objednal v Brandýse taxíka, takže jsme jezdili z Brandýsa až do Špindlerova mlýna autem. Když jsme tam byli poprvé, bylo mi asi osm let. Maminka právě čekala nejmladšího bratra, Jirku. Pamatuji se, že jsme se tehdy ubytovali v hotelu Belveder, ale později jsme už vždycky bydleli v hotelu Esplanade. Majitelé tohoto hotelu, Blechovi, nás už znali, a vždy nám dopředu sami volali, že už máme rezervované pokoje a jestli přijedeme. Jezdili jsme tam asi do mých třinácti nebo čtrnácti let. Protože tatínek rád chodil, dělali jsme každý den velké výlety po okolí. Chodili jsme třeba kolem Bílého Labe, kde byla spousta vodopádů a také bouda „U Bílého Labe“. Tatínek nám jeden rok u Dívčí lávky, která byla v údolí pod Špindlerovým Mlýnem, postavil na Labi takový malý dřevěný mlýnek, který se točil, jak ho voda poháněla. Když jsme tam přijeli napřesrok, měli jsme velkou radost, protože ten mlýnek tam vydržel! Pamatuju se, že v obchodě u mostu dole ve Špindlerově Mlýně prodávali broskve, ale protože byly příliš drahé, maminka nám vždycky koupila každému jeden kus.

Jak už jsem řekla, do Špindlerova Mlýna jsme jezdili taxíkem, protože tatínek auto nikdy nechtěl. Na náměstí v Brandýse stály vždy dva nebo tři taxíky, buď škodovky nebo tatrovky, a zřejmě to nebylo tak drahé jako dnes, takže jsme si to mohli dovolit. Jednou nás také svezl ve svém autě náš rodinný známý doktor Laufr, když jsme se chtěli podívat do Byšic u Všetat, kde jsou pohřbeni tatínkovi rodiče. Od malinka jsem ale auto nesnášela, dělalo se mi v něm špatně, zvracela jsem, stejně tak jako v autobuse. Když jsme jezdili do Špindlerova Mlýna, naše první zastávka vždycky byla na kraji lesa před Mladou Boleslaví a pak jsme museli ještě zastavovat několikrát. Nebylo to vůbec příjemné. Tehdy jsem dostávala na nevolnost takový prášek, jmenoval se Vazano, ale nepomáhal mi.

Tatínek si koupil spolu s doktorem Laufrem v lese u silnice za Starou Boleslaví dvě parcely. Měly společné oplocení a uprostřed stála nízká bouda. Tatínek za boudu zaplatil asi 500 korun. Trávili jsme tam víkendy, ale nikdy jsme tam nepřespávali, protože ta boudička byla taková provizorní a maminka na takovéhle věci vůbec nebyla. Ráno jsme si udělali procházku a šli jsme přes louky až na naši parcelu a večer jsme se zase procházkou vraceli domů. Maminka s sebou vždycky připravila karbanátky nebo nějaké jiné jídlo.

Chlapci mě nikdy příliš nezajímali. Jednou na gymnáziu, když jsem byla v tercii, přišel za mnou nějaký kluk a chtěl půjčit učebnici němčiny. Říkali jsme mu Sextán, protože chodil do sexty. Když mi pak knížku vrátil, nechal v ní dopis. Bylo to hrozné. Zval mě na rande, ale já na takové věci asi nemám povahu, a vůbec by mě nenapadlo tam jít. Domluvila jsem se však s kamarádkami, že se půjdeme podívat, jestli na smluvené místo opravdu přijde. Stály jsme na mostě přes Labe, dívaly se dolů a on už tam čekal. Strašně jsem se pak za to styděla. Velmi brzy se oženil. Doma jsme o takových věcech vůbec nemluvili. Abych řekla pravdu, rodiče mi v téhle oblasti nikdy neřekli, co

můžu a co nemůžu. Další vzpomínka se váže k posledním středoškolským hrám před válkou. Když jsme se z těchto her vraceli vlakem z Prahy domů, sedělo nás několik pohromadě a dováděli jsme. Za mnou seděl docela hezký kluk, myslím, že se jmenoval Jelínek. Po těch středoškolských hrách mě pak několikrát vyhlížel naproti našemu domu. Dnes na tom místě už stojí paneláky, ale tehdy byla naproti našemu domu stará lípa, pod ní pumpa a za ní zeď, ohraničující velkou zahradu. U té zdi stála malá kaplička. Před válkou chodilo přes Brandýs každou neděli procesí z Prahy do Staré Boleslavi. Poutníci nás vždycky ráno probouzeli, když zpívali "Tisíckrát pozdravujeme tebe", a protože museli jít dlouhou cestu pěšky, zastavili se pod lípou u kapličky, napili se, umyli si nohy a odpočívali. Když jsem jednou po středoškolských hrách vyhlédla z okna, stál tam pod lípou i student Jelínek s kolem. Ještě několikrát tam pak stál, koukal do okna a vyhlížel mě. Já jsem věděla, že tam stojí, ale vůbec by mě nenapadlo, že bych šla k němu dolů a něco řekla. Za války ho Němci zavřeli, když byla vlna zatýkání vysokoškolských studentů [12](#). Nakonec ho zase pustili, ale to už byla jiná situace. Nesměli jsme téměř nikam chodit a museli jsme nosit židovskou hvězdu [13](#), takže se každý bál se s námi stýkat.

Ve Staré Boleslavi na náměstí byla před válkou cukrárna bratří Horáčků, kam chodili samí studenti. Uvnitř byly kožené boxy a malé kavárenské stolečky, u kterých se dalo příjemně sedět. Měli tam výborné cukroví. Nejčastěji jsme si ale dávali tzv. atmosféru, což byla šlehačka pokapaná griotkou. Chodily jsme tam s Ančou a s dalšími kamarádkami a pak také těsně před válkou s mojí sestřenicí z Doubravic, která tehdy po zabrání Sudet [14](#) Němci bydlela s rodinou u nás v Brandýse. Buď jsme seděly a povídaly, anebo jsme hrály různé hry, např. jsme napsaly na papírek nějaké slovo, papírek potom přeložily, aby to slovo nebylo vidět, a když tam každý připsal další a další slova, vyšel z toho nakonec nějaký veselý nesmysl. Do této cukrárny chodili i studenti vysokých škol. Seznámila jsem se tam s vysokoškolačkou Jirkou Maruškou, se kterým jsme se pak nějakou dobu scházeli. Byl o šest let starší a o mnoho vyspělejší než já. Jeho tatínek byl starosta ve Staré Boleslavi. Jednou mě šel Jirka vyprovodit domů a potkali jsme na mostě našeho tatínka. Šel po druhé straně mostu, ani se nezastavil a dělal, že mě nevidí. Jakmile jsme začali nosit židovské hvězdy, Jirka už se ke mě neznal.

Nosila jsem tehdy takový příšerný zelený kabát. Náš dům totiž sousedil s pavlačovými domy, kde bydlel krejčí Rotek. Tatínek si u něj nechal šít nějaký oblek a pro mě objednali kabát, aby měl pan Rotek nějaký „kšeft“. Mně se ten kabát ale vůbec nelíbil, doslova jsem ho nenáviděla. Naštěstí mi maminka, když mi bylo tak čtrnáct patnáct let, nechala ušít u svého krejčího pana Chmelíčka na Smíchově první kabát, který se mi moc líbil. Vždycky, když jsem šla na rande, zeptala jsem se maminky, jestli si můžu vzít ten lepší kabát, protože visel u maminky ve skříni. A maminka nikdy neřekla ne.

Měla jsem jednoho kamaráda, jmenoval se Láďa Koliandr. Seznámila jsem se s ním až za války na poště. Chodil k nám velmi dlouho i v době, kdy už to pro něj bylo nebezpečné, protože ho za to mohli zavřít. Byl moc hodný. Sehnal nám všechno, co jsme potřebovali. Obstaral nám flanelové košile, teplé ponožky, rukavice. Jednou nám dokonce domů přinesl luky a šípy, abychom se nenudili, protože jsme tehdy už téměř nesměli vycházet ven. Chodil k nám většinou večer, aby ho nebylo vidět. V té době už u nás bydleli Vohryzkovi z Doubravic. Naše rodina odjížděla začátkem ledna 1943 do Terezína a Láďa Koliandr současně odjel na nucené práce do Německa, protože patřil mezi ročníky jedenadvacet až čtyřadvacet, které tam byly všechny poslány.

V roce 1938 jsme byli naposledy na prázdninách v Doubravících. Vzpomínám si, že už tehdy začali v okolí Teplic, které byly v Sudetech, vystrkovat růžky henleinovci [15](#). Chodili v bílých punčocháčích, kožených kalhotách a heilovali. My, Češi, jsme zase na oplátku začali nosit trikoloru. Pamatuju se, že když mi bylo asi čtrnáct let, utíkali někteří Židé z Německa do Čech, chodili po různých městech, obcházeli židovské rodiny a byli nuceni u nich žebrat nebo žádat o nějakou podporu. Když Němci zabrali Sudety, Vohryzkovi i Munkovi se museli odstěhovat z Doubravic. Munkovi potom bydleli někde na Žižkově v Praze, Vohryzkovi se přistěhovali k nám do Brandýsa.

Teta Elsa mi vždycky říkala, že budu chodit do tanečních v Praze a já vždycky opáčila, že nechci, že budu chodit do tanečních v Brandýse. Do tanečních jsem se moc těšila, dokonce jsem si kvůli nim nechala narůst vlasy, protože jsem předtím nosila krátké. Bohužel už jsem do tanečních před válkou nestihla chodit, protože brzy nás postihly všemožné zákazy a omezení a nesměli jsme se s nikým stýkat.

Za války

Když začala válka, bylo mně čtrnáct a půl let. 15. března 1939 přišli Němci. Ten den byla vánice, šíleně sněžilo. Byla jsem ve škole, v gymnáziu, a pamatuju se, že mi přišli ke škole naproti Helena Marečková, Pepík Marečků a Zdeněk Davidů, moji asi o šest let starší kamarádi, s kterými jsem se scházela, a šli se mnou až domů. Na náměstí v Brandýse už byli Němci na motorkách se sajdkárami. Byl to hrozný pocit, vidět je tam. Přišla jsem domů, vzpomínám si, že jsme měli k obědu česnečku a krupicovou kaši. Druhý den přišlo poštou, že tatínek musí zavřít kancelář. Všichni lékaři a právníci museli ihned zastavit činnost. Česká advokátní i lékařská komora byly rády, že se zbavily židovských lékařů a právníků. Hned nám zabavili všechny peníze, které jsme měli uložené v bance. Dochodila jsem ještě kvartu na gymnáziu, ale pak už jsem do školy chodit nesměla, takže jsem vlastně neodmaturovala. Bohužel ani po válce jsem si nedodělala žádnou školu, protože jsem se hrozně bála matematiky.

Za války jsme všechny tři děti onemocněly spálou. V té době nás už Němci chtěli z našeho domu vystěhovat a zabrat si ho pro sebe. Jednou k nám přišli, a když zjistili, že máme všichni spálu, rychle odešli a pak už se k nám zřejmě báli chodit, takže jsme mohli v našem domě bydlet až do odjezdu transportem.

Tatínek byl za války vedoucím židovské náboženské obce v Brandýse nad Labem, pod kterou patřili i Židé z vesnic okolo Brandýsa. Postupně totiž přicházely různé příkazy, zákazy, nařízení a někdo se musel starat o administrativu, evidovat židovské obyvatele a rozesílat jim tyto informace. Tatínek byl nucen tuto funkci vzít na sebe a zařídil si v naší bývalé jídelně kancelář, kde úřadoval. Často k nám chodili Němci. Jednou zazvonilo u dveří gestapo a bratr Viktor jim šel otevřít. Strašně se na něj rozčílili, protože neměl na sobě židovskou hvězdu. Museli jsme totiž nosit hvězdu i doma. Za války jsem nejdříve pomáhala tatínkovi s administrativními pracemi při vedení židovské obce v Brandýse a potom mě poslali na práci do lesa. Byla jsem zde nasazená spolu s dalšími mladými židovskými děvčaty od července 1942 do prosince téhož roku. Tehdy už jsme museli odevzdat i kola, ale protože práce v lese byla daleko za Starou Boleslaví, tak nám kola ještě půjčili, a já jsem tedy každé ráno jela s motyčkou přivázanou na kole pracovat do lesa. Ze začátku to bylo strašné, protože jsme vůbec nic neuměly. Hajný nám třeba řekl, že máme něco vykopat na vysazení stromků nebo setí semínek, pak odešel a my jsme tam stály, nevěděly, co máme dělat, tak jsme začaly kopat a kopat, až jsme vykopaly obrovskou jámu a hajný potom přišel, spráskl ruce a říkal,

že to měl být mělký práh. Nejvíce jsme pracovaly na pasekách, a protože to bylo v létě, byla většinou obrovská vedra. Sestřenici z toho slunce pořád strašně bolela hlava. Postupem času jsme si ale nějak zvykly a nakonec jsme chodily pracovat do lesa docela rády. Nejvíce mě bavilo pracovat na senách. Naopak nejhorší ze všeho bylo vybírání brambor za čertem. Čert byl stroj na vyorávání brambor. Pracoval rychle, takže nebyl čas se ani narovnat. Brambory se sbíraly do košíků, sypaly do pytlů a házely na vozy, na kterých se potom odvážely. Pytle byly strašně těžké, takže to byla velmi namáhavá práce. Sklizení sena a vybírání brambor tenkrát spadalo pod Lesní správu. Pan hajný byl na nás moc hodný. Kromě nás pracovaly v lese ještě nějaké lesní dělnice, které nebyly nasazené a pracovaly tam i před válkou. S těmi jsme se jako Židovky vůbec nesměly stýkat. Pan hajný vždycky říkal, že dělá s námi mnohem radši než „s těma ženskýma“, že ty jsou jenom sprosté a s námi je veselo. Jednou nám dokonce přinesl nějaké buchty, protože tehdy jsme už neměly lístky téměř na nic, ani na maso, ani na máslo či na zeleninu a ovoce. Za války jsme měli akorát nějaký umělý med, který byl opravdu odporný, strašně sladký, lepkavý, měl nepříjemnou chuť. Ani nevím, z čeho se tehdy vyráběl. Maminka nám vždycky dala s sebou dva krajíce suchého chleba a mezi ně tenhle umělý med, který se do oběda vsákl do krajíců, takže to nebylo moc dobré. Maminka měla doma ale ještě nějaké pudinky Van Houten, takže mi vždycky s sebou udělala do sklenice puding. Byl sice jen z vody, ale tehdy mi to chutnalo. Dostávali jsme velmi malý plat, počítal se v korunách a halířích, ale vždycky, když jsem přinesla nějakou alespoň malou částku domů, maminka byla ráda a já jsem měla pocit, že pomáhám živit rodinu. Když jsme měli jet do Terezína, pan lesní se nás snažil zachránit a žádal o to, aby si nás mohli nechat na práci v lese, že jsme tam strašně důležité a bez nás to nejde. Samozřejmě to vůbec neprošlo.

Lidé z Brandýsa se s námi nesměli vůbec stýkat. Nesměli nás zdravít, a když jsme šli na nákup, museli jsme být obsloužení až nakonec. Dokonce naši sousedi přes plot za války, ještě před tím, než jsme měli odjet transportem, přišli zadem do našeho domu a odnesli si peřiny a záclony s tím, že je tam přeci nemůžeme nechat. Jak už jsem říkala, nejvíce mě mrzí, že odnesli i obraz, co maloval tatínek. Každý potom doufal, že se nevrátíme, aby nám nemuseli nic vracet. Když se potom maminka s nejmladším bratrem vrátili do Brandýsa, já jsem přijela o něco později, ti lidé měli naše záclony pověšené a na obraz už si nikdo nevzpomněl. Maminka si nechtěla nikomu o nic říkat, ona totiž na žádném majetku nelpěla, a nakonec jí to bylo všechno stejně jedno, když se tatínek nevrátil.

Před tím, než jsme šli do Terezína, tatínek vyráběl různé skryše na peníze. Měl několik zlatých svatováclavských dukátů. Tatínek vyrobil třeba šitíčka s dvojitým dnem, do každého uložil jeden dukát. Peníze schoval třeba i do krému na boty. Bohužel nevím, kam tyto předměty přišly.

Nějakou dobu před odjezdem do Terezína jsme museli odjet do Mladé Boleslavi na tamější hrad, kam vystěhovali všechny mladoboleslavské Židy, a tam jsme museli odevzdat všechny šperky a přihlásit se do transportu. Než jsme jeli do Terezína, dostala jsem také žloutenku. Pořád mi bylo zle a zvracela jsem a nevěděla jsem, co mi je, až mi nakonec zežloutly oči. Takže jsem už do Terezína odjížděla nemocná. Odjeli jsme z Brandýsa transportem 5. ledna 1943. Bylo to o den později, než jeli ostatní Židé z Brandýsa, kvůli tomu, že tatínek byl vedoucím místní židovské obce. Ten den jsme sami odešli z našeho domu na nádraží a jeli obyčejným vlakem do Mladé Boleslavi. Měli jsme místo zavazadel pytle, protože nám kufry nedovolili. Byl to zvláštní pocit odcházet z domu jen s několika zavazadly a nechat tam úplně všechno. Po našem odchodu byla prý v našem domě Hitlerjugend [16](#). Po válce byla v domě hudební škola a byt jejího pana ředitele.

Při cestě do Terezína jsme se zastavili v Mladé Boleslavi. Tam nás soustředili v nějaké škole a potom jsme pokračovali transportem do Bohušovic. Odtud jsme šli do Terezína pěšky, protože tehdy ještě nevedla trať přímo do Terezína, tu pak dostavěli až terezínští vězňové. Při cestě z Bohušovic do Terezína nás vedli naši, čeští četníci. V Terezíně nás převzaly Němky, kterým se říkalo berušky. Ty nám prohrabaly zavazadla a vzaly si, co se jim líbilo. Nejdříve jsme s maminkou a s mnoha dalšími lidmi bydleli v tzv. hamburských kasárnách. Později hamburská kasárna vyprázdnili a udělali z nich tzv. šlojsku. Byl to prostor, kam nahnali všechny lidi, kteří dostali povolání do transportu, zavřeli je tam, a přímo odtamtud se nastupovalo do vlaku, který pak mířil do Osvětimi a jinam. Tatínek byl mezi válkami ve Svazu Čechů – Židů [17](#). Někdy mě napadá, že se možná za tatínka postavil někdo z tohoto Svazu a díky tomu neodjela naše rodina prvními transporty z Terezína do Osvětimi, ale zůstali jsme všichni poměrně dlouho v Terezíně. Z Brandýsa zůstalo v Terezíně velmi málo lidí, většinou šli všichni rovnou dál, nejčastěji do Osvětimi. Nějakou krátkou dobu zůstali v Terezíně naši známí - Lauferovi, ale ti potom museli také odjet. Nepomohlo jim ani to, že se nechali všichni za války pokřtít.

Nejdřív jsem se v Terezíně seznámila s Jirkou Maislem z Čáslavi. Byl možná o rok starší než já. Chodili jsme po Terezíně a pořád jsme si něco vykládali. On mi povídal o škole a o studáckém životě. Dokonce mi půjčil nějakou deku, abych se mohla lépe přikrýt, tehdy totiž ještě doznívala moje žloutenka. Později jsem se tam seznámila se svým manželem.

V Terezíně byla dieta. Dostávali jsme k jídlu šedivou vodu, které říkali čočková polévka. Někdy v tom plavalo trochu tuřínu nebo kousek brambory. Asi jednou týdně nám dali malý kousek masa, ale spíš to byla nějaká šlachy. Kvůli žloutence jsem navštívila nějakého tamějšího doktora. Po chvilce řeči jsme zjistili, že ho učil náš ředitel z gymnázia! Tento doktor mi napsal pracovní neschopenku, ale už v březnu 1943 jsem musela na pracovní úřad v Terezíně a začala jsem pracovat. Každý si totiž musel odpracovat tzv. hundertschaft neboli sto hodin práce. Mohla jsem si vybrat buď práci ve strojní truhlárně, anebo úklid v nemocnici pro tyfová onemocnění. Raději jsem zvolila truhlárnu. Pracovalo se na tři směny – od 6 hodin do 2, od 2 do 10 a od 10 do rána. V noci nás občas chodil kontrolovat sám obersturmbandführer Karl Rahm, jestli tam nikdo nespí. Nevím, co by se stalo, kdyby zjistil, že někdo z nás při noční směně spí. Pravděpodobně by toho člověka zmlátil nebo zastřelil, asi co by ho v tu chvíli napadlo.

Můj manžel později vyprávěl o tom, jak přijížděl do Terezína úplně prvním transportem. Tehdy ještě v Terezíně bydleli původní občané města, kteří se museli vystěhovat. Bylo potřeba vyrobit kavalce do uprázdněných kasáren a také postele do normálních domů, kde potom bydleli Němci. Proto vlastně vznikla strojní truhlárna, kde jsem od března pracovala.

V truhlárně už jsem zůstala. Bylo tam hodně mladých děvčat, jako jsem byla já, což bylo moc fajn. Pořád jsme si zpívaly, a měly jsem tam jednoho bezvadného veselého parťáka, který nás bavil. Zpíval nám písně Voskovce a Wericha [18](#). Nakonec jsem zjistila, že to byl manželův kamarád. Naučila jsem se tam stloukat kavalce, postele. Vyráběly jsme také latríny a takové samostatné dřevěné domky. V Terezíně byl sklad pohřebních vozů, na kterých jsme samy rozvážely materiál. Naložily jsme ho na pohřební vůz, dvě děvčata tlačila zezadu, dvě stála po stranách, jedna u oje, a takhle jsme jezdily po Terezíně. Někde jsme to složily, vynesly třeba na montáž, a jelo se zase zpátky.

V Terezíně jsem si také zničila nohy. Když jsem jela do Terezína, vzala jsem si s sebou takové krásné polobotky, které mi nechala ušít paní Krejčová od tatínka z kanceláře u nějakého ševce v Praze. Jenže po roce jsem tyhle polobotky v Terezíně úplně prochodila, prošoupala. Protože měl každý nárok nechat si v Terezíně jednu za rok podrazit boty, učinila jsem tak, a už jsem je víckrát neviděla. Poslali mě do nějakého skladiště pánských bot, abych si jako náhradu vybrala jiné boty, tak jsem si vybrala nějaké chlapecké a v těch jsem potom chodila ještě po válce. Dokonce jsem se v nich po válce ještě vdávala, protože jsem žádné jiné neměla! Jinak jsem v Terezíně nosila také takové chabé boty, říkalo se tomu plátěnky, něco jako dnešní tenisky, jenže ty jsou alespoň trochu upravené kvůli plochým nohám. Tohle byla jen taková šlupička, kousek plátna s gumou. Jak jsem s nimi stála pořád na betonu, bolela mě potom chodidla. V důsledku toho mi klesla klenba a od té doby mě zlobí ploché nohy.

Jednou za čas bylo možné poslat do Terezína balíček. Mohlo to být tak jednou za třičtvrtě roku, když jste dostali zvláštní známku, která se musela zaslat příbuzným, a oni Vám na základě toho mohli poslat pětikilový balík. Balík bez známky do Terezína nedošel a známek jsme dostávali jen málo.

Od tatínka jsem jednou v Terezíně dostala k narozeninám takovou malinkou dřevěnou krabičku s vysunovací destičkou, kterou mi tam vyrobil, nakreslil mi na ni tužkou nějaký národní motiv, nebo snad nějaké srdíčko, už se přesně nepamatuju.

V Terezíně byla také mamínčina sestra, teta Elsa, s manželem. Teta mi vždycky slibovala, že mi po válce sama vystrojí svatbu. Pochopitelně k tomu nikdy nedošlo, protože se ani teta Elsa, ani její manžel už nevrátili. Odjeli transportem stejně tak jako Vohryzkovi, tatínkova sestra s manželem a dcerou, z Terezína do Osvětimi, kde byli půl roku v tzv. rodinném táboře. Ten byl v březnu a červenci 1944 zlikvidován, všichni jeho obyvatelé byli posláni do plynu. Naši příbuzní Munkovi jeli z Prahy transportem rovnou do Lodže a potom do Rigy, kde byli pravděpodobně zastřeleni.

Manžel byl mým šéfem ve strojní truhlárně a díky tomu jsme se seznámili. Pamatuju si, že jsem měla narozeniny, a on se to nějak dozvěděl, protože jinak jsme spolu nikdy moc nemluvili a najednou mi přinesl k narozeninám pomerančovou kůru v čokoládě, kterou jsem milovala. Byla jsem z té pomerančové kůry úplně v sedmém nebi, měla jsem ji pod polštářem a vůbec jsem ji nejedla, protože jsem si ji chtěla šetřit!

Můj manžel mě v Terezíně přemlouval, abych si ho vzala. Vysvětloval mi, že kdybychom nebyli manželé, mohli by mě poslat samotnou transportem pryč a on by mi nemohl nijak pomoci. Nakonec jsem svolila. Našli jsme si v Terezíně nějakého rabína, který nás oddal, naši svatbu však po válce úřady neuznaly, takže jsme se stejně museli brát znovu.

Můj manžel, Rudolf Kovanic se narodil 6. prosince roku 1908 v židovské rodině. Před válkou vystudoval obchodní akademii a pracoval pro velkoobchod s obilím u firmy Justitz. Mluvil plyně německy a dlouho se učil i angličtinu. Jeho tatínek byl obchodním cestujícím, často tedy cestoval a také prý rád hrával karty. Můj manžel tuhle vášeň po něm nezdědil, naopak karty nikdy neměl rád. Jeho maminka byla pěkná paní, velmi o sebe dbala. Za svobodna se jmenovala Kafková. Manžel pocházel ze čtyř dětí, měl dva bratry a jednu sestru. Jeho sestra Hana ještě žije, byla ze všech dětí nejmladší. Narodila se v roce 1920, je tedy o 4 roky starší než já. Nejmladší z bratrů se jmenoval Karel. Byl vzhledem i povahou podobný svému tatínkovi. Sice nedokončil měšťanku, ale nakonec vydělával ze všech bratrů nejvíce peněz. Měl zastoupení nějaké obuvnické firmy. Přežil válku, ale

bohužel se nevrátila jeho manželka ani děťátko. Měl moc hezkou manželku a v Terezíně se jim dokonce narodila krásná holčička. Byla jako zázrak, kulatoučká, červené tvářičky, jmenovala se Alenka. Prostřední bratr se jmenoval Franta. Jako jediný z bratrů sloužil v armádě. Franta už se po válce nevrátil. Nejdřív byl v Osvětimi a potom ho poslali na práci do Glivice v Polsku, tam zemřel na otravu krve. Jeho paní Truda i s malou Janičkou zemřely v Osvětimi. V Osvětimi šly totiž všechny matky s dětmi rovnou do plynu.

Manželova maminka byla moc hodná paní a stačila se ještě poznat s mým tatínkem a maminkou. Mým rodičům se manžel moc líbil, pouze jim připadal trochu starý, byl totiž skoro o šestnáct let starší než já. Náš tatínek byl však také o deset let starší než maminka, takže to nebylo nic tak neobyčejného. Manžel byl strašně moc hodný člověk. Asi jsem hodnějšího člověka nikdy nepoznala. Bohužel měl kvůli Terezínu velké psychické problémy, málem se tam nervově zhroutil. Jak už jsem říkala, byl v Terezíně úplně od začátku, celkově asi přes čtyři roky, což na něm nevyhnutelně muselo zanechat nějaké stopy. Navíc měl manžel v Terezíně poměrně velkou zodpovědnost, začínal tam už jako administrativní vedoucí, později mu svěřovali další úkoly. Lidé v Terezíně byli zoufalí a kradli třeba dřevo, aby si mohli zatopit, anebo se snažili si jinak přilepšit, často ovšem chodily kontroly, které, kdyby něco podobného zjistily, ihned by manžela zatkl gestapo. Jednou, když měl manžel nějaký problém tohoto druhu, byl z toho úplně vyřízený, naštěstí se nakonec tu záležitost podařilo vyřešit pouze s židovským vedením ghetta, kde předsedal nějaký ing. Freiburger. V Terezíně totiž existovala jakási židovská samospráva, říkalo se jí Eltestenrat. Manželovi se také jednou stalo, že ho na ulici potkal nejvyšší vedoucí ghetta Karl Rahm, zničehonic mu řekl, aby si sundal brýle, a dal mu pár facek. Němci si s námi prostě mohli dělat, co chtěli.

Jednou dostala celá naše rodina povolání do transportu. Povolání do transportu roznášeli v noci. Byl to hrozný pocit, v noci někdo zabouchal na dveře a přinesl tenkou pásečku, kde bylo napsáno, kdo se má kam a kdy dostavit. Museli jsme se shromáždit v šlojsce, což byla, jak už jsem řekla, vzadu otevřená budova, odkud se vycházelo rovnou na nádvoří k transportu, protože tehdy už byla dostavená trať až do Terezína. Rudolf se tehdy sám hlásil, že pojedete se mnou. Řekli nám, že bude na nádvoří selekce. Byla to první a poslední selekce v Terezíně, jinak probíhala selekce až v Osvětimi. Zřejmě byla selekce zaměřena pouze na mladé lidi, protože tatínek ani maminka k ní přizváni nebyli. Rudolf šel se mnou. Všichni jsme procházeli kolem vedoucího Terezína Karla Rahma. Koho Rahm vůbec nazastavil, ten šel automaticky rovnou do transportu. Nás zastavil. Ptal se, kde pracuji, a já jsem mu řekla, že v truhlárně. Rahm truhlárnu znal, navíc jsem měla na sobě montérky, jelikož jsem nic jiného neměla. Rahm se potom zeptal Rudolfa a ten mu řekl, že jde se mnou dobrovolně, protože se budeme brát. Tehdy bylo možné zažádat v Terezíně o úřední sňatek, což jsme udělali. Rahm zařval: „Ihr werdet heiraten!“ a znamenalo to, že jsme do transportu nemuseli, že nás vyřadil. V říjnu 1944 jsme šli do transportu podruhé a opět jsme byli vyřazeni. Myslím, že Rahm vyřadil všechny, kdo pracovali v strojní truhlárně. Manželovu sestru vyřadil Rahm napoprvé z transportu stejně jako nás, ale napodruhé ji už nevyřadil. Prostřední bratr, Franta, dělal v Terezíně pořádkovou službu, poznalo se to podle toho, že nosil takovou zvláštní čepici. Zřejmě si získal respekt, takže přišel k Rahmovi a řekl mu, že jsou v Terezíně společně tři bratři, sestra a maminka, a jestli by sestru, Hanku, nemohl nechat. Rahm mu vyhověl.

Manželovi bratři, Franta a Karel, byli často zmiňováni v souvislosti s terezínskou kulturou. Jeden z nich, myslím, že Franta, napsal tzv. terezínskou hymnu na melodii Ježkovy písně Civilizace.

V Terezíně jsem musela tahat strašně těžké věci, takže se mi tam jednou dokonce stalo, že jsem si něco zablokovala v zádech a pak jsem asi tři dny ležela bez hnutí. Po válce se mi to opakovalo, mám vyhrzlou nějakou destičku, problémy s křížem.

Starší z mých bratrů, Viktor, pracoval v Terezíně u tesařů. Bylo mu tehdy asi čtrnáct roků. Jako každý manuální pracující v Terezíně, i on dostával malinký přídavek jídla. Ráno i večer jsme dostávali do ešusu černou meltu a kromě toho na celý den kousek chleba. Snažili jsme se skromný příděl vždycky rozdělit, jeden krajíček k snídani, jeden krajíček k večeři. Viktor to nedokázal a vždycky snědl všechnu chleba najednou, takže pak už neměl nic.

Tatínek jel do Osvětimi úplně posledním transportem, bratr jel transportem ještě před ním. Maminka zůstala v Terezíně, protože pracovala pro německý válečný průmysl, štípala slídu pro německá letadla. Maminka měla takové krátké tlusté prsty a moc jí to asi nešlo, protože měla pořád problém splnit stanovenou normu. Nakonec ji propustili, ale už nestihla odjet žádným transportem pryč. Nejmladší bratr Jiří byl celou dobu v Terezíně s maminkou, bylo mu tehdy asi třináct roků.

Tatínek šel určitě rovnou do plynu. Bylo mu totiž tehdy osmapadesát let a do plynu prý posílali všechny od pětapadesáti let. Manžel měl v Terezíně dva bratry a dvě švagrové s krásnými malými dětmi, ale obě matky i s dětmi jely do Osvětimi a tam rovnou do plynu. Když šel bratr Viktor do Osvětimi, nebylo mu snad ještě ani čtrnáct let. Nějaký esesák na rampě se ho prý zeptal, kolik mu je let, sebral mu hodinky a poradil mu, aby řekl, že je mu o rok víc a jen díky tomu se bratr zachránil a nešel rovnou do plynu. Z Osvětimi se dostal do Kauferingu [nacisté zřídili u koncentračního tábora Dachau dvě obrovské podzemní továrny – Kaufering a Mühldorf, kam posléze přesunuli podstatnou část zbrojařské výroby, pracovali zde v nelidských podmínkách hlavně Židé z Polska, Maďarska a Pobaltí – pozn. red.], což byla pobočka Dachau, tam dostal tyfus. Nechali ho prý spolu s ostatními ležet v nějakých jámách a pak je naložili na otevřené vagóny a vezli je do plynových komor. Mezitím vlak bombardovali spojenci, takže zůstal stát někde na trati. Bratrův kamarád z Prahy tam do rána umřel a bratra našli Američané, kteří ho oblékli a poslali do nemocnice, kde strávil ještě dlouhou dobu. Našli ho prý jako kostlivce, vážil osmadvacet kilogramů. Velmi dlouho jsme o něm neměli vůbec žádné zprávy, až někdy v srpnu 1945 napsal paní Krejčové, naší rodinné známé a pomocnici. Bratr si totiž myslel, že se nikdo z nás nevrátil. Paní Krejčová nám ihned dala vědět, že je bratr v záchytné stanici v Sokolské ulici. Byl úplně nervově vyřízený a byl i v příšerném fyzickém stavu. Ještě velmi dlouhou dobu po válce nechtěl mluvit o ničem, co zažil.

Až někdy po válce jsem se dozvěděla o návštěvě mezinárodního Červeného kříže v Terezíně. Jelikož jsem pracovala na tři směny, neměla jsem prakticky možnost zjistit, co se vlastně v Terezíně děje. Víím jen, že v Terezíně tehdy postavili hudební pavilon a zřídili park na náměstí.

Ke konci války, bylo to někdy v zimě, mě poslali pracovat do zemědělství. Bylo to v době, kdy mnoho lidí bylo posláno transporty z Terezína pryč, takže byla každá ruka dobrá. Okolo Terezína byly takové příkopy, kde jsem řezala vrbové pruty pro košíkárnou. Chodil s námi český četník. Nějaká paní, která s námi pracovala, měla zřejmě manžela nebo děti v Praze a dávala dopisy tomu četníkovi, aby je odeslal. Takové věci ovšem byly velice rizikové.

Někdy v lednu 1945 jsme s manželem odjeli transportem z Terezína do Švýcarska. Vlastně jsme pořádně nikdo nevěděl, kam opravdu odjíždíme. Po válce jsem si někde přečetla, že náš transport měl být výměnou za válečné zajatce. Je pravda, že když jsme přijeli do Kostnice, na nádraží byli

samí zafačovaní lidé, bez rukou, bez nohou. Hitler prý tento transport nedovolil, ale protože už bylo před koncem války, někdo z vysoce postavených lidí kolem Hitlera si to „vzali na triko“. Nejdříve nás zavezli do města St. Gallen, kde jsme byli v karanténě v jakési místní škole. Poté jsme prošli třemi tábory na různých místech. První z nich byl v Adliswillu, což byla vesnice nedaleko Curychu. Byly tam dvě haly, kdysi sloužící nějaké malé továrně, která už ale nefungovala. Do jedné z hal ubytovali muže, do druhé ženy. Nebyl to přímo pracovní tábor, pracovali jsme vlastně pouze pro vlastní potřebu. Např. muži chodili na dříví do lesa a ženy loupaly brambory. V našem táboře byly i děti, a dokonce nám vojáci, kteří spravovali tábor, přinesli sešity a tužky, takže jsme potom učili tyto děti psát a počítat. Švýcaři nás tam zřejmě neviděli rádi. Chtěli nás dokonce poslat někam do Tunisu nebo do Alžíru, ale my jsme nechtěli. Věděli jsme totiž, že se blíží konec války. Nakonec nás odsunuli do hor do Les Avantes, kde byly z nějakého důvodu úplně prázdné hotely, bez jakéhokoliv nábytku i vybavení, takže jsme museli spát na zemi na matracích. Pamatuju se, že jsme do Les Avantes vyjízďeli zubačkou a když jsme vyjeli z tunelu, otevřel se před námi nádherný výhled na Ženevské jezero, na to nikdy nezapomenu. Všechny tábory spravovali vojáci. Nebyli na nás moc příjemní a také nás nějak zvlášť moc nekrmili. Často jsme tam měli hlad. Nejdříve jsme se směli pohybovat jen v doprovodu vojáků, později už to bylo lepší. Začali jsme dokonce dostávat nějaké malé kapesné, mohlo to být tak 20 franků za měsíc. Žádné velké peníze, ale mohli jsme si občas koupit nějaké levné potraviny, třeba olejovky, nebo jablka, také jsem tam poprvé ochutnala pomazánku z lískových oříšků, kterou jsme si kupovali, abychom měli něco výživného. Jinak nám dávali takový ošizený bochníček chleba, který se hrozně drotil a vůbec se nedal ukrojit. Někdy jsme dostali také brambory, kousek margarínu, trochu cukru.

Jednou nás přišel do internačního tábora navštívit tehdejší československý vyslanec ve Švýcarsku. Zařídil, abychom dostávali kapesné asi 20 nebo 25 švýcarských franků. Přinesl také tužky a sešity, aby se děti mohly učit psát, počítat a trochu se připravily na normální život. Před odjezdem domů jsme dostali určitou částku, abychom si mohli koupit nejnutnější oblečení. Po válce prý pana vyslance zavřeli komunisté.

Když jsme byli v hotelu v Les Avantes vysoko v horách, slyšeli jsme jednou v rádiu, že Praha volá o pomoc. Bylo už deset hodin večer a Švýcaři nám řekli, že už musíme jít spát. Ale my jsme se bránili, že Praha volá o pomoc a ať nás nechají poslouchat, ale oni nám to nedovolili. Někdo o tom napsal do místních švýcarských novin a my jsme za trest museli odcestovat do dalšího, níže položeného tábora v Caux sur Montreux. Ze Švýcarska domů jsme se vraceli v nákladních vozech, protože Slovenský štát [19](#) si prý objednal nějaká nákladní auta, a tak nám tam dali dřevěné lavice, naložili nás do těchto vozů a jeli jsme domů. Cesta trvala asi dva dny.

Po válce

Maminka se vrátila s mladším bratrem z Terezína dříve než já. Já jsem se vrátila s manželem teprve asi 6. července 1945. Nejdříve jsme bydleli s manželem u jeho bratra, který se vrátil před námi někdy v dubnu nebo květnu. Bydleli jsme v Londýnské ulici v třípokojevém bytě s halou, který zůstal volný po Němcích, spolu s manželovým bratrem a jeho známou Slávkou, jejíž sestru si později manželův bratr vzal za manželku, protože se mu nevrátila jeho paní ani dítě. Měli jsme pro sebe v tomto bytě ložnici. Současně jsme se snažili shánět vlastní byt, ale všechny volné byty byly již obsazené. Bylo to velice obtížné, ale nakonec se nám podařilo sehnat byt v Praze 10 přes našeho společného známého z Terezína.

Po válce žádali Židé o restituce u Ministerstva práce a sociálních věcí. Maminka dostala sice nazpátek náš dům, ale už jsme se tam nenastěhovali. Nájemníci nám platili nějaké směšné činže, dům potřeboval opravit střechu a spoustu dalších investic, na které maminka neměla peníze. Maminka se tedy rozhodla dům prodat, ale pak přišlo další neštěstí v podobě měnové reformy [20](#), což mělo za následek, že mamince z peněz za prodaný dům téměř nic nezbylo. Maminka, protože byla vdova po advokátovi, dostávala penzi nejdříve asi 400 Kč, později za Dubčeka [21](#) jí byla penze zvýšena, protože vychovala tři děti.

Maminka s nejmladším bratrem, kteří se vrátili jako první, nejdříve bydleli krátce u našich vzdálených příbuzných Pavelků v centru Prahy a potom u mamince bratra Quida v Lucemburské ulici v Praze. Později jsem se vrátila já s manželem a když jsme sehnali byt ve Vršovicích, vzala jsem si bratra Jiřího i maminku k sobě. Bratr Viktor se vrátil jako poslední. Trávil čas v různých sanatoriích. Když byl v sanatoriu v Sokolské ulici v Praze, napsal paní Krejčové, která kdysi pracovala u našeho tatínka. Myslel si totiž, že se nikdo z nás nevrátí. Paní Krejčová nám o tom dala vědět, a my jsme si pro bratra potom šli do tohoto sanatoria. Rovněž bratra Viktora jsem si vzala k sobě do bytu, takže nás tam potom bydlelo poměrně dost.

Po válce od listopadu 1945 jsme s manželem oba pracovali ve stejném podniku v Haštalské ulici č. 1, jmenoval se Národní správa majetkových podstat vystěhovaleckého fondu. Tento podnik soustřeďoval veškerý majetek, který Němci v Čechách sebrali a nakonec ponechali. Manžel pracoval v oddělení restitucí nemovitostí, kde byly i ohromné sklady porcelánu, koberců a všeho možného, co zde po Němcích zůstalo. Protože Němci byli v takových věcech poměrně precizní, měli záznamy o zabraném majetku, čísla transportů i jména původních majitelů. Já jsem pracovala v podatelně tohoto podniku. V září 1950 jsem přešla do Bytového podniku hl. m. Prahy v Dlouhé třídě č. 16, kde jsem pracovala do roku 1952 v účetně správě nemovitostí, odkud jsem potom odešla na mateřskou dovolenou. Od roku 1959 do roku 1961 jsem pracovala pro tzv. Lidové výrobní družstvo Rohoplast, což znamená, že jsem pracovala doma. Od roku 1961 do roku 1963 jsem pracovala na vedlejší pracovní poměr ve Stavebních strojích na Jungmannově náměstí jako osobní a mzdová referentka a konečně od roku 1963 až do důchodu jsem pracovala ve Výzkumném ústavu mechanizace a automatizace rovněž na Jungmannově náměstí. Měla jsem nárok odejít do důchodu už v 53 letech, kvůli tomu, že jsem byla v koncentračním táboře. Nakonec jsem odešla do důchodu, když mi bylo 59 let, ale byla jsem z toho tehdy úplně nešťastná. Nedokázala jsem si představit, co budu doma dělat.

Manžel pracoval po válce ve firmě Koospol. Po převratu nepodepsal přihlášku do komunistické strany, takže ho chtěli nějakou dobu propustit. Jeden manželův známý, už předválečný komunist, se ale za manžela zaručil, a navíc byl manžel velmi dobrý pracovník a uměl řeči, takže ho nakonec nechali. Ještě před převratem byl služebně v cizině, jednou v Německu, pak v Holandsku a Belgii. Později už nemohl jako nestráník pracovat v obchodním oddělení, začal pracovat jako ekonom a jeho plat se výrazně snížil. Zároveň pořád zapracovával nějaké dělnické kádry poslušné straně, z nichž se postupně stávali delegáti, kteří mohli na rozdíl od něho cestovat do ciziny.

Myslím, že jak válka, tak doba poválečná se na manželovi hodně podepsaly. Působil však vždy klidně a nedával na sobě nic znát. Všechny špatné zážitky v sobě zřejmě potlačoval. Možná kvůli tomu také zemřel velice brzy, nebylo mu ještě ani šedesát čtyři let. Zemřel v roce 1972.

V roce 1952 se nám narodil náš jediný syn Jiří. Syn chtěl původně studovat slaboproud, ale nakonec jsme ho dali na střední průmyslovou školu, kde vystudoval obor měřicí přístroje. Vůbec ho to nebavilo. Po vojně, přesněji řečeno náhradní vojenské službě, kdy pracoval v ČKD [ČKD, Českomoravská Kolben Daněk: jedna ze slavných průmyslových firem předválečného Československa. Po válce byl podnik obnoven a rychle znárodněn. Mezi nejdůležitější patří výroba lokomotiv ve Vysočanech a tramvají na Smíchově. Podnik se postupně stává největším výrobcem tramvají na světě a zaměstnává až 50 000 zaměstnanců – pozn. red.], udělal zkoušky na FAMU, kde vystudoval uměleckou fotografii. Dnes pracuje jako fotograf, má vlastní ateliér ve Vršovicích. Jeho manželka se jmenuje Zuzana.

Za komunismu jsme nikdy neměli moc peněz. Dopltili jsme na to, že můj manžel ani já jsme nikdy nevstoupili do komunistické strany.

Maminka tedy bydlela od roku 1946 u nás v bytě ve Vršovicích. Nebylo to jednoduché, protože maminka byla typ člověka, který bouchal dveřmi a vůbec byla stále rozčílená. Někdy jsem si tento krok vyčítala, protože naše manželství tak nebylo občas jednoduché, ale můj muž nikdy nic nenamítal. Vždycky jen chápavě podotknul: „Je to tvoje maminka...“ Maminka měla velké problémy s nohama, protože měla bércové vředy. V době, kdy ještě mohla normálně chodit, bylo pro ni největším potěšením jít si jednou za týden sednout s dámami do kavárny Mánes, dala si tam vždycky čaj a žlutkový věneček nebo punčový řez a byla šťastná, že je mezi lidmi. V zimě chodívala zase do kavárny Paříž. Protože byla za války v Terezíně a vychovávala tři děti, dostávala později poměrně slušný důchod, jenže říkala, že už si ho vůbec neužije. Byla to pravda, protože v té době měla už velké zdravotní potíže. Navíc si zlomila i nohu v krčku, takže už pak sama vůbec nemohla chodit, což byl pro ni trest. V našem bytě ve Vršovicích se jí nelíbilo a musela se tu hrozně nudit. Maminka zemřela deset let po manželovi, v roce 1982.

Můj bratr Viktor bydlel po válce také nějakou dobu u mě ve Vršovicích. Odjakživa rád kreslil, takže chodil po válce do grafické školy. Musel z ní ale odejít, protože nesouhlasil s nějakým vyučujícím a postavil se v čele ostatních v protestu proti němu. Šel tedy na pracovní úřad a řekl tam, ať ho dají, kam chtějí. Poslali ho do Hradištku u Štechovic, kde pracoval v pobočce Obchodních tiskáren Kolín. Bydlel tam prý nejdřív v bývalé stáji. Později se tam ale vyučil tiskařem. Někakou dobu potom pracoval jako kalkulanta a dostával docela slušný plat. Maminka Vikiho, tak jsme mu všichni říkali, velmi milovala. Sháněla mu lístky do divadla, na koncerty. Viky k nám jezdil většinou každý týden v pátek, a to už se od rána nesmělo do koupelny, maminka od rána vyvářela a nachystala mu do koupelny noviny za celý týden a Viky potom přijel, ponořil se do vany a dvě hodiny tam ležel a četl při tom noviny. Viky byl moc hodný. I syn ho měl moc rád a každý pátek ho vyhlížel na stoličce u okna, jestli už jde.

Viky se poměrně pozdě oženil, bylo mu asi čtyřicet let. Vzal si krásnou paní, Jitku. Byla už rozvedená, měla osmnáctiletou dceru. Seznámili se někde na výstavě. Myslím, že to bylo šťastné manželství, i když neměli nikdy příliš moc peněz. Přesto si půjčili peníze a koupili si dům v Rotavě, který si potom krásně upravili. Jeho paní měla úžasný vkus. Nakonec museli tento dům prodat, protože stál moc peněz, a pořídili si byt v Chodově u Karlových Varů. Bratr nějakou dobu pracoval také v Amati Kraslice, kde balil hudební nástroje. Bohužel měl bratr po válce a pak už celý život vážné zdravotní problémy. Už když se po válce vrátil, měl tuberkulózní vřed na krku, byl po tyfu, měl revma, nemocné nohy a další problémy. Nakonec onemocněl leukémií. Švagrová si tehdy pořídila nemocniční postel a starala se o něj doma. Jezdila jsem za ním každý týden. Je strašně

smutné, kolik toho můj bratr zažil ošklivého, a nakonec ještě onemocněl leukémií a dlouho stonal, než zemřel. Měl na konci života ošklivé bolesti, chodili mu proto píchat morfium. Nakonec si ještě k tomu zlomil nohu v krčku, takže potom už mohl jen ležet.

Koníčkem bratra zůstalo celý život malování. Když zemřel, uspořádala Židovská náboženská obec výstavu jeho obrázků ve Španělské synagoze v Praze a také v Terezíně na Malé pevnosti.

Můj bratr nikdy nepovídal o tom, co zažil v koncentráku, jen když se vrátil, pořád maloval samé ostnaté dráty a strážní věže. Teprve když onemocněl leukémií, začal nám povídat o tom, co zažil. Utkvělo mi v paměti, jak povídal, že těsně před osvobozením, když už Němci utekli, dělali si Maďaři někde ohýnek a opékali brambory a můj bratr vůbec nebyl schopný chodit, tak se plazil a prosil je, aby mu dali jeden brambor, a ti Maďaři ho kopnuli do obličeje.

Vnučka Helenka se narodila v roce 1983, studuje práva. Velmi se zajímá o židovskou kulturu, dokonce zpívá v souboru Mišpacha [soubor Mišpacha zpívá chasidské a židovské lidové písně – pozn. red.]. Její přítel, Daniel, studuje judaistiku.

Glosář:

1 Protižidovské zákony v Protektorátu Čechy a Morava

po německé okupaci Čech a Moravy byla postupně zaváděna protižidovská legislativa. Židé nesměli chodit na veřejná místa, tj. parky, divadla, kina, koupaliště atd. Byli vyloučeni ze všech profesních asociací a nemohli být veřejnosti sloužící osoby. Nesměli navštěvovat německé a české školy, později jim byly zakázány i soukromé hodiny. Židé nesměli opouštět svá obydlí po 20. hodině. Mohli nakupovat jen mezi 15. - 17. hodinou. Mohli cestovat jen v oddělených částech prostředků veřejné dopravy. Byly jim zkonfiskovány telefony a rádia. Bez povolení se nesměli přestěhovat. Od roku 1941 museli nosit žlutou hvězdu.

2 Terezín

malé pevnostní město, které bylo v době existence Protektorátu Čechy a Morava přeměněno v ghetto, řízené SS (Schutzstaffel, Ochranný oddíl). Židé byli z Terezína transportováni do různých vyhlazovacích táborů. Čeští četníci byli využíváni k hlídání ghetta. Židé však s jejich pomocí mohli udržovat kontakty s okolním světem. Navzdory zákazu vzdělávání se v ghettu konala pravidelná výuka. V roce 1943 se rozšířily zprávy o tom, co se děje v nacistických koncentračních táborech, a proto se Němci rozhodli Terezín přetvořit na vzorové židovské osídlení s fiktivními obchody, školou, bankou atd. Do Terezína pozvali na kontrolu komisi Mezinárodního červeného kříže.

3 Karlovy Vary

nejznámější české lázně, pojmenované po českém králi Karlovi IV., který údajně našel tyto prameny během lovu roku 1358. Karlovy Vary se staly jedním z nejoblíbenějších letovisek u členů královských rodin a aristokracie po celé Evropě.

4 Školy v Československu

V 18. století začal stát zasahovat do vývoje škol a povinná školní docházka byla původně

stanovena na šest let. Roku 1877 vydala císařovna Marie Terezie dekret, kterým reformovala vzdělání na všech úrovních. Rovněž byly reformovány školy, které již mohly být i sekulární. Za první československé republiky byla povinná školní docházka prodloužena na osm let.

5 Sokol

jedna z nejznámějších českých organizací, která byla založena v roce 1862 jako první tělovýchovná organizace v rakousko-uherské monarchii. Největší rozkvět zažila mezi světovými válkami, kdy počet jejích členů přesáhl 1 milion. Sokol sehrál klíčovou roli při národním odporu vůči Rakousko-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu, i když byl právě během první světové války, za nacistické okupace a komunisty po roce 1948 zakázán. Obnoven byl v roce 1990.

6 Protektorát Čechy a Morava

Poté, co Slovensko vyhlásilo nezávislost v březnu 1939, Německo okupovalo Čechy a Moravu, které byly přeměněny v protektorát. Do čela Protektorátu Čechy a Morava byl postaven říšský protektor Konrád von Neurath. Povinnosti policie převzalo Gestapo. V roce 1941 Říše v protektorátu začala praktikovat radikálnější politiku. Byly zahájeny transporty Židů do koncentračních táborů, Terezín byl přeměněn v ghetto. Po druhé světové válce byly hranice Československa navráceny do původního stavu (kromě Podkarpatské Rusi) a většina německé populace byla odsunuta.

7 Howard, Leslie (1893 - 1943): britský herec, narozený maďarskému židovskému otci a anglické židovské matce v Londýně. Poprvé se objevil na obrazovce roku 1914 v tichém filmu. Roku 1943 navštívil Lisabon a při návratu jeho letadlo sestřelila Luftwaffe (německé letectvo).

8 Masaryk, Tomáš Garrigue (1850-1937)

československý politický vůdce, filosof a přední zakladatel První republiky. T.G.M. založil v roce 1900 Českou lidovou stranu, která usilovala o českou nezávislost v rámci rakousko-uherské monarchie, o ochranu menšin a jednotu Čechů a Slováků. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918 se Masaryk stal prvním československým prezidentem. Znovu zvolen byl v roce 1920, 1927 a 1934. Mezi první rozhodnutí jeho vlády patřila rozsáhlá pozemková reforma. Masaryk rezignoval na prezidentský úřad v roce 1935 a jeho nástupcem se stal Edvard Beneš.

9 Beneš, Edvard (1884-1948)

československý politik a prezident v letech 1935-38 a 1946-48. Byl stoupencem T. G. Masaryka, prvního československého prezidenta, myšlenky čechoslovakismu a Masarykovou pravou rukou. Po první světové válce zastupoval Československo na Pařížské mírové konferenci. Edvard Beneš působil ve funkci ministra zahraničních věcí (1918-1935) a ministerského předsedy (1921-1922) nového československého státu a stal se i prezidentem po odstoupení T. G. Masaryka z prezidentského úřadu v roce 1935.

10 Král Karel II (1893-1953)

rumunský král v letech 1930-1940. Roku 1938 zavedl královskou diktaturu. Pozastavil platnost ústavy z roku 1923 a místo ní zavedl novou, která soustředila veškerou exekutivní a legislativní moc do jeho rukou, dala mu úplnou kontrolu nad soudním systémem a tiskem a zavedla

jednostranický systém. V důsledku 2. vídeňské arbitráže z roku 1940 musel Karel II. podstoupit část rumunského území a následně byl donucen abdikovat ve prospěch svého syna Michala. Poté odešel do zahraničí. Zemřel v Portugalsku.

11 Král Michal I

(1921-2006): syn krále Karla II. se stal rumunským králem nejprve v letech 1927-30, kdy za něj však vládla regentská rada, a pak v letech 1940-47. V letech mezi těmito dvěma obdobími vládl jeho otec, král Karel II., který byl roku 1940 nucen abdikovat a předat vládu svému synovi. Roku 1944 Michal II. uzavřel se spojenci příměří. Po 2. světové válce se snažil čelit sovětizaci Rumunska, ale roku 1947 byl v Rumunsku zaveden komunistický režim. Michal I. byl nucen abdikovat a odejít do exilu.

12 Opletal, Jan (1915 - 1939)

student lékařské fakulty Univerzity Karlovy. Byl smrtelně zraněn při demonstracích proti německé okupaci 28. října 1939. Jeho pohřeb 15. listopadu 1939 se změnil v protinacistickou demonstraci. V reakci na to Nacisté 17. listopadu 1939 zavřeli vysoké školy, studenty zatkli, 9 z nich bez soudu popravili a 1 200 poslali do koncentračního tábora v Sachsenhausenu. Díky intervenci prezidenta Háchy byla většina českých studentů do konce roku 1942 propuštěna, nejpozději však v lednu 1943. Janu Opletalovi byl roku 1945 Karlovou univerzitou posmrtně udělen titul MUDr. Roku 1996 mu prezident Václav Havel posmrtně udělil řád T. G. M.

13 Žlutá hvězda - židovská hvězda v protektorátu

1. září 1941 byl vydán výnos, podle kterého všichni Židé starší 6 let nesmí vyjít na veřejnost bez židovské hvězdy. Tato židovská hvězda byla žlutá, ohraničená černou linií. Židé ji museli nosit připevněnou na viditelném místě na levé straně oblečení. Tento výnos začal platit od 19. září 1941. Byl to další krok ve vydělování Židů ze společnosti. Autorem této myšlenky byl Reinhard Heydrich.

14 Sudety

Severozápadní pohraniční oblast, která byla velmi industrializovaná, se stala součástí nově vzniklého československého státu v roce 1918. Spolu s územím byla k Československu připojena německy mluvící menšina tří milionů obyvatel, která se stala zdrojem trvalého napětí mezi Německem, Rakouskem a Československem a uvnitř Československa. V roce 1935 vznikla Sudetoněmecká strana za finanční podpory německé vlády. Na základě Mnichovské dohody v roce 1938 okupovala německá vojska Sudety. V roce 1945 získalo Československo území zpět a na základě Postupimské dohody mohlo provést odsun německé a maďarské menšiny ze země.

15 Henlein, Konrad (1898-1945)

Po svém nástupu roku 1933 se Hitler rozhodl rozložit Československo zevnitř. V českém pohraničí k tomu využil K. Henleina. Během svého projevu v Karlových Varech 24. května 1938 K. Henlein požadoval opuštění dosavadní československé zahraniční politiky jako spojenecké smlouvy s Francií a Sovětským svazem, kompenzace za křivdy spáchané na Německu od roku 1938, opuštění Palackého pojetí českých dějin, ztotožnění se s německým světovým názorem, tedy s nacismem atd. V

Československu existovaly dvě německé politické strany, DNSAP (Německá národně socialistická strana dělnická) a DNP (Německá nacionální strana), které ale byly kvůli své činnosti rozpuštěny roku 1933. Sudetští Němci se spojili a vytvořili novou stranu, která šla do voleb v roce 1935 pod názvem SDP (Sudetoněmecká strana). Na konci druhé světové války byl Henlein zajat Američany. Poté 10. května spáchal v americkém zajateckém táboře v Plzni sebevraždu.

16 Hitlerjugend

mládežnická organizace Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP). V roce 1936 byly všechny ostatní do té doby existující mládežnické organizace zrušeny a Hitlerjugend zůstala jedinou povolenou mládežnickou organizací. Od roku 1939 všichni mladí Němci ve věku 10-18 let byly povinni vstoupit do Hitlerjugend, která organizovala mimoškolní aktivity a politické vzdělání. Chlapci nad 14 let absolvovali předvojenský výcvik a dívky nad 14 let byly připravovány na mateřství a domácí povinnosti. Po dosažení 18. roku mladí lidé buď vstoupili do armády, nebo nastoupili do práce.

17 Česko-židovské hnutí

v roce 1876 byla založena první česko-židovská organizace, Spolek českých Akademiků Židů. V roce 1881 tento spolek začal vydávat Česko-židovský almanach, první židovské noviny v českém jazyce. Členové první generace česko-židovského hnutí se považovali za Židy podle denominace - náboženství. Významným zástupcem mladší generace byl Viktor Vohryzek.

18 Voskovec a Werich (V+W)

Jan Werich (1905-1980) - český herec, autor divadelních her a ředitel. Voskovec a Werich vytvořili významnou dvojici v historii českého divadla. Zpočátku vystupovali s fraškami a absurdními příběhy. Později se přeorientovali na politickou satiru, kterou využívali jako prostředek reakce na nejistou politickou situaci a rostoucí nebezpečí fašismu a války. Jejich nejslavnější hry: Vest Pocket Revue, Balada z hadrů. V+W vytvořili zcela nový žánr české politické filmové komedie (Pudr a benzín, Hej rup!, Svět patří nám).

19 Slovenský stát (1939-1945)

Československo založené po rozpadu Rakousko-Uherska existovalo v této podobě do Mnichovské dohody z roku 1938. 6. října 1938 se Slovensko stalo autonomní republikou s Jozefem Tisem jako předsedou vlády. V důsledku slovenských snah o získání nezávislosti pražská vláda zavedla vojenské právo, Tisa sesadila na začátku března 1939 z jeho postu a nahradila ho Karolem Sidorem. Slovenské osobnosti obrátily na Hitlera, který toho využil jako záminky k přetvoření Čech, Moravy a Slezska v německý protektorát. 14. března 1939 slovenský zákonodárny orgán vyhlásil nezávislost Slovenska, která byla ve skutečnosti jen nominální, neboť Slovensko bylo výrazně kontrolováno nacistickým Německem.

20 Měnová reforma v Československu (1953)

30. května 1953 byla vyhlášena měnová reforma, kterou tajně připravovala Komunistická strana Československa ve spolupráci s experty ze Sovětského svazu od poloviny roku 1952. Hotovost do

300 korun na osobu a vklad v bance do 5 000 korun byly vyměňovány v kurzu 5:1, cokoliv nad tyto částky bylo vyměněno v kurzu 50:1. Cílem reformy bylo rozhybat ekonomiku a vyřešit rostoucí problémy se zásobováním, vyvolané restrukturalizací průmyslu a kolektivizací zemědělského majetku. Měnová reforma zasáhla všechny obyvatele Československa a jejich úspory, proto následovala vlna protestů a stávek v celé zemi.

21 Dubček, Alexander (1921-1992)

slovenský a československý politik a státník, hlavní postava reformního hnutí v ČSSR. V roce 1963 se stal generálním tajemníkem ÚV KSS. V roce 1968 získal funkci generálního tajemníka ÚVKŠČ a otevřel tak cestu pro reformní skupiny v komunistické straně a společnosti. S jeho jménem jsou úzce spojeny události označované jako Pražské jaro. Po okupaci republiky vojsky SSSR a Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 byl zatčen a odvezen do SSSR. Na žádost československých představitelů a pod tlakem československého a světového veřejného mínění byl pozván k jednáním mezi sovětskými a československými představiteli v Moskvě. Po dlouhém váhání také on podepsal tzv. Moskevský protokol, který stanovil podmínky a metody vyřešení situace, které však v podstatě znamenaly začátek konce Pražského jara.